

ישיבה חגיגית של הכנסת לציון שנת ראשונים

דברי יושב־ראש הכנסת

ה"ור ק. לוז:

אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת.

אנו מארחים בתוכנו ותיקי הישוב הנושאים שמות מפר ארים של מייסדי המושבות הראשונות. במסגרת אירועי שנת הראשונים נקדיש ישיבה זו לציון יובל השמונים לעליה הראשונה ולייסוד המושבות הראשונות. נמצאים אתנו נציגי ארבעה-עשר הישובים הראשונים: בית-הספר החקלאי מקוה ישראל שנוסד לפני 92 שנה, פתח תקוה, בכורת המושבות בת 84, ראשון לציון, ראש פנה, זכרון יעקב, כנרת-80, נס-ציונה, עקרונ, יסוד המעלה, חדרה, גדרה, מוצא, בת-שלמה, רחובות, וכן משמר הירדן שיושביה הוכרחו לעזבה על-ידי האויב. נמצא אתנו נציג העליה התימנית משנת תרמ"ב—1882. המושבות אמיתיות הוקמו כולן לפני תר"ן—1890.

אני מקדם בברכה את אורחינו היקרים ובאמצעותם שולח לישוביהם איחולי שגשוג והצלחה בחורמ וברוח.

במשך כל תקופת הגלות לא חדלה עליית יהודים ארצה ישראל על אף קשיים עצומים וסכנות. אך העליה הראשונה מיוחדת במינה, בהיותה פרי של תסיסה עמוקה שאחזה בשבטי ישראל בארצות אירופה התימנית ובתימן לחידוש חיים יהודיים לאומיים על-ידי התיישבות בארץ ישראל ובראש וראשונה התיישבות חקלאית. על הקשר בין ההתיישבות להקמת מדינה יהודית דיברו מבשרי הציונות החל ממשה מונטפיורי וכך ראו גם אנשי העליה הראשונה, מייסדי המושבות. והאמנם המושבות הראשונות היו ראשי גשר להסתערות הממושכת לכיבוש התיישבותי של הארץ, שבכוא העת איפשר את כיבושה הצבאי. סבל רב, קשיים עצומים, מחלות, סכנות, גילויי גבורה היו מנת חלקם של המתיישבים. קשה לקבוע מידות לחלוציות, אך מובטחני, כי מייסדי המושבות הראשונות נות בראשונותם, בנסיבות התנחלותם, תנאים חייהם, בדבוק תם החזונית, בכוננותם להקרב — בתפסים את המקום הראשון במסכת החלוצית של ישיבת ציון.

בצדק כתב אחד הביולוגים: "אנו יוצרים, את עתידו של עמנו, אנו כובשים לו דרך, וכלום אפשר לני כובשים ראשונים ואפילו יעלו מהם לקרבן על מזבת האהבה לעמ? . . . יאה הדבר הצפוי לנו אשר יהיה . . . כל מקום אשר יחסר דשן, תדשנו ויעתנו; כל מקום שלא יקבנו האת, יקבנו אומץ לבנו. ואם בראשונה נצטרך לרוות דם — אף לכך אנו מוכנים". בכיסופיהם חתרו רבים מן הראשונים לגאולה כוללת, לאר-מית-חברתית—מוסרית-אישית, אך עקב תנאי ההתהוות הוכרחו לוותר על מלא קיום רעיונותיהם, כדברי הסופר ש. בן-ציון: "על הכל ויתרו, גם על חזונית רוחם הסוציאליים, אך על חזון אחד לא ויתרו, חזון ישיבת ציון".

קדמו למייסדי המושבות אנשים וקבוצות שהגו את רעיון ההתיישבות, ולא עלה בידיהם להגשימו. אך הזרעים שזרעו נבטו בלבבות. אזכיר שמות אחתים של ראשוני הראשונים ושל חלוצי החלוצים, והראשון מרדכי זורף, בנו של אברהם שלמה זלמן זורף, גואל חורבת יהודה החסידי מיימי הערבים שנקמו בו ורצחוהו נפש. מרדכי זורף כאביו בחל בכספי החלוקה והתפרנס מעבודה. אדיר חפצו היה לעבוד עבודת אדמה. הוא עבר לגור בכפר ובשדות עם ערבי עיבד משק חקלאי. בתזכירו המפורסם למשה מונטפיורי בביקורו כארץ בשנת 1839 גולל תכנית של כפר חקלאי משותף לעדה

האשכנזית בירושלים, והנה משפטים אחדים מתזכיר זה, המגיד לים את עומק החוויות שקיננו בלבו וללא ספק בלבבות של עוד יהודים בירושלים:

"זה מכבר נתתי לבי ונפשי על אחינו שבארץ הקדושה ואמרתי בלבי, עד מתי יאכלו לחם העצבים בחרפה ובכוז, הוא לחם אשר יאכלו על-ידי עזר אחיהם שבארץ פווריהם? . . . כאשר שמתי אל לבי ואראה את הארץ כי נעמה, אמרתי: הארץ הקדושה שבעת לחם היא אם תיעבר בניי חרוצים. על כן אביתי לעבוד את האדמה . . . הגם שאנוכי מלומדי התורה, בכל זאת קיוותה נפשי לאלוקים לאכול את פרי יגיעתי . . . בירך ה' את חילי גם עד עתה להחיות את נפשות ביתי על-ידי פועל כפי, ואני אבחר לשבת בגורן בכפר, יען כי אדע, כי כל יגיע כפי הוא טוב בעיני אלוקים לשים רוח חיים בעצמות היבשות ארץ אבותינו".

בגלל התנגדותם העזה של ממוני החלוקה נטש מונטפיורי את הרעיון על הקמת כפר יהודי, אולם בנו של מרדכי זורף יואל משה סלומון זכה בראשונות לא בלבד של הגות, כי גם של מעשים. הוא ייסד את העתון הראשון, "הלבנון", הרחיב תחומי ירושלים על-ידי בנין שכונות מחוץ לחומותיה, היה מיוזמיה וממייסדיה של פתח-תקוה.

קדמה לפתח-תקוה מקוה ישראל. בתכניתו של מייסדה קארל נטר היה להקים כפרים של עובדי אדמה יהודיים. ועל כך נאם בביקורו הראשון לפני יהודי ירושלים. אך התכנית הגדולות של התיישבות נדחו על-ידי הנהלת חברת "כל ישר" אל חבריהם, והמפעל הצטמצם בהקמת בית-הספר החקלאי מקוה ישראל. נסיונו שם עורר בו ספקות בעצם יכולתם של יהודים לעסוק בעבודת אדמה, והוא נקלע מאמונה ליאוש ומיאוש לאמונה. אך בימיו האחרונים זכה לעידוד רב. הוא נפגש במקוה ישראל עם הביולוגים וראה את עבודתם, והת-רשמותו היתה עזה ביותר. "עבדו רבותי", אמר הוא להם, "אל יפול רוחכם, גם אני הייתי רואה אושר לנפשי לתת את כוחי לעבודת אדמה בארץ הקדושה, אך כבר לא אלה השנים". וגם לקארל נטר הוגש תזכיר על הקמת משק חקלאי, על-ידי זאב וולף קלישר, בנו של הרב צבי הירש קלישר. זאב קלישר אטר מבאק נגד החלוקה, דרש את הקדשת כל הכספים להתיישבות ונדרף על-ידי הממונים. תזכירו המופלא שנכתב לפני 95 שנים מראה הלך-נפש מוסרי-דתי. זוהי תכנית מפורטת של משק חקלאי קיבוצי המושתת על שיתוף מלא. רוחני-צניצניצני, ומתוך 41 סעיפי תכניתו אצטט משפטים אחדים: —

"כל איש או משפחה שיתקבלו למושבה צריכים למסור להנהלת המשק את כל רכושם ובראש וראשונה את כספם. מבפנים צריכה המושבה להתנהל בלי כסף למען שהאהבה בלבד תשלוט בה. יש לספק לחברי המושבה את כל צרכי מזונותיהם, לבנים, בגדים ושאר חפצים שלהם אדם זקוק. המטבח צריך לבשל לכל נפש ונפש במושבה. יש למסר אולם לארוחות וכן לתפילות. יש לייסד בתי-ספר לילדים שבהם ילמדו אותם משנתם החמישית ועד השתיים-עשרה. על נשים הרות אין להטיל עבודה מרובה".

התכנית נגנזה, אולם הרעיון היה בו כושר-חיים, וכעבור כחמש-עשרה שנים העלתה קבוצת הביולוגים תכנית להקמת "מושב למופת על יסודות שיתופיים גמורים" ואף ניסו להג-

חברי כנסת אחדים ביאו את דבר הכנסת, וקצו המצו של דברי. ואינם במשפטים אחדים על הביוליים.

מתוך 53 חברי ביל"ו שהגיעו ארצה, עלו בתקופת העליה הראשונה בסך הכל 45 חברי ביל"ו, מהם עזבו את הארץ לצמיתות מקץ שנים אחדות עשרים ושניים איש, ועוד חמישה עזבוה לזמן ממושך. והנה על אף מספרם הזעום של חברי לויים, עיטר אותם העם בהילת האגדה. לפעמים בא הכינוי „עליית ביל"ו" במונח הרחב של העליה הראשונה בכללה, וצדק העם בהערכתו. קומץ אנשים זה היה מתוהן בסגולות של מבשרים ומסמלים את מיטב החזיונות שהתגבשו לכוח, אשר הפך את הציונות מאוטופיה לעובדה של מדינה המקבצת את פזורי ישראל.

הם חזו את בעייתיה העיקריות של ראשית שיבת ציון והתוו להן דרכי פתרון: תנועה מאורגנת, הגשמה עצמית, אישית וקולקטיבית, חלוציות, שיתוף ואחריות הדדית.

הם הגו את הרעיון הציוני ואת דרכי הגשמתו לכל עומקם והיקפם, והגיעו בקפיצת-דרך להשקפה ציונית סינתטית, בה שזורים כברקמה אחידה יסודותיה המדיניים, ההתיישבותיים והחברתיים. ואצטט לדוגמה (אחת מני רבות) קט"עיים ממכתבו המפורסם של זאב ורובוב לאחי שמעון ורובוב, והדברים נכתבו לפני שמונים שנה:

„המטרה הסופית היא: במרוצת הזמן לכבוש את ארץ יש"אל ולהחזיר ליהודים את העצמאות המדינית. בתור אמצעים להשגת המטרה ישמשו: ייסוד מושבות חקלאיות ותעשייתיות בארץ ישראל, הקמת בתי-חרושת שונים והרחבתם ההדרגתית... יש להשתדל שהאדמה, המסחר והתעשייה יהיו בידי יהודים. מלבד זה צריך לאמן את האנשים הצעירים לשימוש בנשק... ואז יבוא אותו יום נפלא אשר על בואו ניבא ישעיהו בדברי הנחמה שלו. אז יכריזו היהודים ברמה ובפומ"ב כי כשנשקם בידיהם (אם הדבר יירוש), כי הם בעלי מולדתם העתיקה“.

הדברים נשמעים כדברי נבואה, וכדברי נבואה מהוהדים גם דבריו של איש ביל"ו אחר:

„יעבור דור זה ויקום דור חדש ורענן, שקוי האוויר החפשי וריח האדמה... והם יגאלו את ישראל. אז יבוא כל ישראל לכאן... ולא ארתנו ימצאו, כי אם את קברותינו. ובקברות ירעדו ויגילו עצמולינו. כי שמוע נשמע את פעמי העם השב לארצו ולמולדתו ורגליו האמיצות דורכות עליו. אז נדע, כי עלה קרבנו לרצון לפני העם ולא עמל-שווא היה עמלנו“.

דברי נציגי הסיעות

העלוב עד לבלתי נשוא של היהודי הממלא את כל הארצות. צעקתי הראשונה והאחרונה היתה: יסוד אחר, ישוב יהודי קרקעי עומד ברשות עצמו אם יש בנו עוד אינה כוחות. רק זה יכול להצילנו מחרפת חיינו ההויים. זו היא התקווה האחרונה. ובתקווה אחרונה זו הוא יוצא לגוד על פני הארץ ורואה את אשר לפניו. והשנה תרע"א, שלוש שנה לאחר שנת תרמ"ב, שנת הראשונים.

והנה פירוים-תיאורים אחדים ממה שראה המחבר: מושבה ביהודה — הוא רושם בפנקסו — עושה כולה רושם של קבצן שמן השואב מן הקערה בידי המגואלות. פקיד המושבה — חזירים מפוטמים; ילידי הארץ — ערומים, נשחתים וגרפים, מדברים בירגון. ובסך הכל עיירה יהודית ליטאית משמרת.

שימה. ולהגשמה מלאה זכתה תכניתו של קלישר עם ייסודה של דגניה ומאות הכפרים הקיבוציים שקמו אחריה.

בסוף שנת תרל"ח (1878) נקנו 3400 דונם מאדמת אמ"ל על-ידי יואל משה סלומון, איש ירושלים, יהושע שטמפר ודוד גוטמן, יהודי הונגריה. נוסדה המושבה הראשונה פתח תקוה. כרושם בזכרונותיו של יהודה ראב, ביום ד' הנוכה שנת התרל"ט (1878) ירד הגשם הראשון, ויומיים אחרי זה התאספו דוד גוטמן, יהושע שטמפר, דוד רגנר, נתן גרינגרט, אליעזר ראב ובנו הצעיר יהודה — ויצאו אל השדה. הצעיר שבחבורה, יהודה ראב, שהיה אמן על החקלאות מנעוריו, התכבד לנעוץ את המחרשה באדמה ולמתוח את התלם הראשון במושבה היהודית הראשונה בארץ ישראל. הוא מתח תלמים אחדים, יהושע שטמפר בירך ברכת „שהחיינו“, המחרשה עברה מיד אל יד וכל אחד אחז בה, בלהט ובדבקות כאחוז ספר תורה בהקפות של שמחת תורה.

כעבור זמן-מה נעזבה פתח-תקוה זמנית בגלל מגיפת הקדחת, ובעוד היא עומדת שוממה, נוסדה ביזמתם של זלמן דוד לבונטין ויוסף פיינברג, מראשוני עולי רוסיה, המושבה השנייה, שמיידיה ראוה כראשונה — ראשון-לציון. מגמתה היתה, לדברי לבונטין, לא להשגת „רווחה אישית ושלחה לחב"ריה, כי אם במידה רבה מזו להגשמת הרעיון הקדוש“. תקנותיה של ראשון-לציון היו מכוונות לעיצוב חברה מתוקנת ושימשו כיסוד לתקנון המושבות הראשונות. עקרונות אחדים שנוסחו בתקנות היו בבוא הזמן לעקרונות של תנועת המושבים, כגון אחריות המושבה לקיום משפחת החבר שנפטר, קניה ומכירה באמצעות „בית-מסחר כללי“ והקביעה „שכל המסחרים ובתי-המלאכה ייסדו על יסודות חברתיים למען אשר ייהנו מהם כל בני המושבה“.

זמן מועט אחרי ייסוד ראשון-לציון אול הכסף אצל המת"שבים, והמצוקה הכספית העמידה בסימן שאלה את המשך קיומה של המושבה. יוסף פיינברג נסע לחוץ-לארץ לחפש עזרה והגיע לברון אדמונד רוטשילד. זו היתה פגישתו הראשונה של רוטשילד עם מתיישב חלוץ מארץ ישראל. הוא הושפע מפיינברג והושיט עזרתו לראשון-לציון. מכאן מתחילה פעולתו הגדולה של אבי הישוב, שאיפשרה את קיומן והתפתחותן של המושבות הראשונות. אילו לא הנס של ברון רוטשילד, היה המפעל הגדול של העליה הראשונה עלול להתפרק ולעבור מן העולם.

ואחרי ראשון-לציון בא ייסוד ראש-פינה וזכרון-יעקב על-ידי עולים מרומניה, וייכרו אליעזר רוקח, שפעל רבות בקרב יהדות רומניה, ודוד שוב, נחשון העליה מרומניה ומייסוד ראש-פינה; ואחריהן, אחת אחת, המושבות ששמותיהן מניתי בראשית דברי.

היור"ק. לו:ו

אומין את חבר-הכנסת יזהר סמילנסקי לשאת את דברו.

יזהר סמילנסקי (מפא"י):

מורי ורבותי, לפני חמישים שנה התפרסם סיסור עברי, שנתקבל מיד בעין ועומה, על חיי ארץ ישראל של אז, והוא עשוי כמין דפים מפנקסו של צעיר עברי המנסה למצוא מקור מו, לבדוק חשבון זמנו ולשער אנה על זה מולך.

„החשבון הוא ישן“ — הוא כותב שם — „במקום האמונה באלוהים שאבדה לכולנו, המציאו איזו אמונה חדשה עיוורת בכוחות לאומיותנו הגדולים — — שהם הראו ויראו נפלאות“, „ונוכחתי“ — הוא מוסיף שם — „כי עתה חיו של עם ישראל ודאי אינם חיים. ראיתי את תפקידו

ובמקום אחר: "באנו לארץ ישראל לבקש מה שאינו מן המוכן, שאין עוד דרך סלולה לבקשו. לבקש מה שאין לנו, היהודים, ואולי מתוך כך גם מה שאין לנו, בני אדם".

"ולפיכך — האומר כי פה אין די מרחב אנושי עולמי, כי פה החיים לא די עשירים, מוציא משפט על עצמו, ולא על מה שיש פה. פה יותר מדי מרחב בשביל מי שאינו עומד איתו; פה הקרקע יותר מדי שמון, ומי שאין כוח יניקתו גדול — נובל; פה העלייה יותר מדי זקופה ומי שאינו עולה — יורד. כל כוח יכול למצוא פה את מקומו, להיקלט ולחיות. לחיות לעומק, לגובה ולרוחב". אבל את זה — הוא מסיים — אין לבאר בביאורים. אמונה לוהטת, אלא שאותה קשה לבאר.

אולי עתה נוכל לתפוס ביתר חיות משהו שבאמת קשה למדוד באמות-המדידה הרגילות המשמשות שבינינו. בואו נא, חברי הכנסת, נצא רגע בעקבות סיפורו של חלוץ אחר המספר על ימיו הראשונים, אמנם לא משנות השמונים של המאה הקודמת, כי אם מן העשרת הראשונה למאה שלנו, אלא שבעיקרו — קרקעם אחד וזמנם אחד.

מעשה בפלוגי, צעיר יהודי, אחד ממאות, שלום ליש שמו, שמסתובב בפתח-תקוה מחוסר עבודה ככולם, שוקק כוחות עולמיים לא נדרשים, וזומם לכבוש את הארץ עליידי כיבוש עבודה, וחש עם זה עצמו כוח בלתי-נדרש וכמין גיבור שלום-עליכמי, בודד בתוך מחנות ערבים, הזורמים פניו מהם למכור תוצרתם התקלאית, מהם לעבוד אצל חקל-אים, כשבעלי-הבתים, לבושי חליפות אירופיות וחובעי שעם לראשם, רוכבים על אתונות ועובדיהם רצים אחריהם.

ערב אחד מציעים לו עבודה מיוחדת במינה. חלקה אחת של "אדמת-מיר", קרוב לירקון, צריך היה לעקור מעליה קבר צת אקליפטוסים גדולים, כדי לטעו פרנס תחתיהם. עקירה זו עבודה קשה היא מאד. גם יהודים גם ערבים כבר ניסו כוחם בה ועזבוה. האדמה מהם היא נחושת, והאקליפטוסים עבותים. היא נמסרת בקבלנות למי שירגיש עצמו חזק למדי. היאבה לקבלה? — כמובן, וזורה בוקר קצני אחד, ושלום ליש והמכוש והגרזן בידו, וכן גם אותו כלי הכרחי ששמו לבדו נתעשר והפך סמל, שכל תודעת הניפוך שבהתקדשות אדם יהודי צעיר להיות חלוץ מוסר נפשו — נתברכה בו, באותה תקופה של טעימה ראשונה של שתי התכבות הירודות על כל חריפותן, מריירתן ושברותן "ארמה" ו"עבודה"; זה הכלי ההכרחי שלא נודע אז בשם עברי, כי אם בשמו הרוסי — "פיוש", או בשמו הערבי "טוריה", השאול מפי אותם שמהם למדו לעבוד אותם בחוריה-ישיבה שחייבו יריהם החבוקות להחזיק בפיסת מתכת רקועה זו שלובה ידיה עץ וללכת "בתלם". סגורים מרצון במשולש שלא היה עוד מליצה — אדם, אדמה, עבודה.

האדם — ובכן, בחור רוזה זה, פועל בודד, שלא ניסה כוחו כזה מעולם, לא הוא ולא אבותיו הבוכים אליו מרחוק, אבל עקשן גדול.

האדמה — כאמור, קשה, דרוכת עדרים, יבשה ומבוקעת, שגם המכוש מנחר מעליה ואינו מעלה אלא פירורים פירורים. עקשנית גם היא.

והעבודה — מעולם לא ראה איך היא נעשית, אלא רק כדרך וזכרונות ילדות; את כל חריפות שכלו התלמודי מזה ואת מלוא מה שנמצא בשירייו המסכנים מזה, שלא הורגלו לשום מאמץ כזה, השקיע במערכת העבודה. גופו מרד, כל מכושול הביא יסורים, כאבים ללא נשוא, כאבי גופו נוסף עליהם, על חולשתו, והחלטה: איש אל ירגיש, אל ירחם עליי. לעת ערב, מתוך הליכה אישית והתאמצות שלא לענות פנים, שלא להיראות גונח, הגיע למושב, הודחל לבית-האוכל, חסר תיאבון, התקשה לקחת את כף המרק בידו, וכשנטלה

ורק, פריץ אין לה. עיקר עבודת החיים עושים זרים. יש גם מספר פועלים עברים אידיאליסטים ערובי נפש, אלא שציצים מלאכותיים — הוא כותב — לא יעשו פירות. חיים חנוקים, התרשלות ובחילה שפוחות על הכל. חיי ארעי, הזיות ופריחה באוויר. תכניות של מוחות מיוגעים, געגועים של לבבות קרועים וטענות של פועלים בפי לא-פועלים.

הוא עצמו — מספר המחבר להלן — כבר יותר על המערה. עוררו רק מדי, ידיו צבו ורגליו נפצעו. מגעו באילן רק משוית, מקלקל בגפנים, וכי בין כך ובין כך יעקר הכל בעוד שנה... ועל השאלה הנוראה — ובכן? — באה התשר בה הנמצא: "במרו רוחו ובזוב דמו — פארפאלון" כואב הוא משוטט לכאן ולכאן, "בא ונכנס בבתיים הקטנים" שמדב רים בהם כל-כך הרבה על אידיאליים, אבל מרבים עוד יותר בחקירה ודרישה כמה נוטל בשכרו פקיד פלוגי ביפו וכמה אלמוני בירושלים. וכאן הוא מגיע מיואש אל היצירה היישר בית החדשה ביותר או, אל מושב העובדים הראשון בעין-גנים. וזה מה שמצא: במציאות — הוא רושם שם — היה שם רחוב אחד משומם. בתים בלי חצרות, שדות בור מעטים, והכל עשה רושם אוירי. המתיישב היה — כפי שהוא מספר — אדם המצטיין בחופש מחשבה וברוחב הלב, אבל יחד עם זה תועה כצל, קצוף כנף וקל כנוצה, תמיד כואב, כואב רימוהו. וכל החזיון הזה נראה כל-כך אי-טבעי, כל-כך בלתי-אפשרי, עד שמתבקשת לו מסקנה נוראה אחת: "מאכפסטרן לו ייעשה פועל".

פועלי כל הארצות — הוא מסביר — חיים בדרגה הפחור תה של סולם החברה והם מבקשים להשתחרר ממנה ולעלות משפלים; ואילו החלוץ האידיאליסטי היהודי יכול לקנות לכל היותר לעליית נשמה לשעה, ואילו הזיעה השוטפת, היבילות השותחות דם, האוכל הדל, המשכב הנאלח, השכר המצומצם, היחס המשפיל מצד הסביבה, ההתנכרות וכי, מביאים בהכרח למחשבת הפסימית, "כי ליש ישוב של ארץ ישראל אינו אלא: עוד ישוב גלותי כאן", "מה ארץ ישראל? — הוא שואל ומי שיי — באופן היותר טוב: חלום רחוק".

וכשנפלת רוח השומעים לו, והם כיבדו דבריו מאד, הוא מוסיף דברים אחרים שקורא להם בשם: "וזהו צוואתי האישית: לעם ישראל, מצד חוקי ההגיון, אין עתיד. צריך, בכל זאת, לעבוד. כל זמן שנשמתך עבר, יש מעשים נשגבים, יש רגעים מרוממים. תחי העבודה העברית האנושית".

על-פי חשבוניות, אפוא, אין תקווה. רושם אוירי, קל כנוצה, אכפסטרן חולם, גלות נצחית, אלא שכל החשבון עוד לא נגמר, אולי יש עוד משהו למעלה מן החשבון; ובכן הוא חותם את לבטיו מכאן ומכאן: על-פי ההגיון — מוות. מצד הכיטופים האוויריים, המיסטיים — אולי, אף-על-פי-כן, של רגעים ורוממים, בודדים.

לא יבשה דיו המחבר יוסף חיים ברנר, וכל העולם, קרוי בים ורחוקים, יצאו כנגדו: עוול, עיוות, פסימיזם, כפירה ו"דרך ארץ עוכרי-ישראל" הגדיל מכולם א.ד. גורדון לא רק בדברי התוכחה: "קריקטורה גרועה אינה הערכה עצמית", כי אם בהדגשת מה שנראה לו עיקר, נשמת הדבר, שנשחר מעיני הפסימיסט הנורא, והוא דווקא חיוב אנושי חזק שאינו כתוב בשום תורה של אחרים". אנחנו לקינו בעבודה, ובעבודה נופא" אמר גורדון, "אלא שרעיון העבודה דורש הרבה מן האדם. הוא דורש הכל. את כל החיים הישנים תמורת החיים החדשים. אם אין אדם נותן לו הכל, הרי אין הוא נותן לאדם כלום. וזה — הרי הוא שותף לטבע במעשה בראשית ובנוי עולם; לא זכה — הרי הוא עבד אדמה ועלוב החיים" — ומכאן אל הקריאה הירועה: "הבו לנו יחידים! הבו לנו מת-ישיבים! הבו לנו יחידים שאינם מתבטלים ושאינם עוזבים את המערכה, והבו לנו מתיישבים המשקיעים את יאושם בבניין"

אלא ממש על-פי כוחך לשאת ולעשות — יכבה הניצוץ או יעלה, ואל תדבר; אם תדבר — תכבה. אם תכבה — תפסיק, אם תפסיק — תיפול.

והטוהר הזה, המצניע לכת, פת הלחם הוא ובקבוק החלב, נקיון ההליכה היא בצרי הדרכים, הטוהר העושה את היפה מכל, הבורא את אותו המיוחד שהיה להם ושפוחת והולך מידינו — והלא הוא המגע, המגע הראשון, מגע אדם במעשהו, זיקת הגומלין המפרה, מגע האדם עם תולדותיו, מגע האדם עם הארץ בטרם לבשה תרבות, מגע על-פי הכרעה, על-פי בחירה, על-פי החלטת אהבה. מגע שכבש לנו כה הרבה, וגם השם לנו כה הרבה, שכבש את האפשר היה שאנו בו מידי האי אפשר ושהשם את אותה רציפות לעומק הדורות ונתן עליה הפסק — עד כאן, ומכאן ולהבא. ולזה ולזה תוצאות הכרחיות ומרחיקות לכת, אשר לא שוערו אז.

וההרגשה הרליגיוזית, תחושת היקום, תחושת השחר, הקיץ, הטל, הערבי, החום, האדמה, האלמוות, והחשוף שבטרם כלום, בטרם דבר, בטרם פרדס, בטרם יער, בטרם בית, הכל בפתוח. וגם האילנות היהודיים הללו שהנה תמול גיטעו והיום כבר עוקרים בשביל פרדס, שייעקר מחר בשביל טבק, שייעקר מחר בשביל שקדים, שייעקר מחר בשביל גפנים, שייעקר מחר בשביל פרדס, שייעקר מחר בשביל שיכון ופניו לא יהיו לו עוד.

ורוממות המציאה שמצא האדם בתיים שהוא עצמו עושה לו, מהתחלה, מהראשית, לפרט קטן ולפרט גדול, מהאכילה, שהיה ולינה, ממצע הקישים, מריהוט פחי הנפט, מן הלשון המעורבת, עברית, ז'רגון, רוסית, ערבית, בניגון הגמרא, וה' דיסקוסיות אין קץ עם העבר על העתיד, עם התורות, עם האמונות והדעות, והכוח להיות ולא להיחנות, לא להיגמר ולא להיזרק, לא להפוך את היאוש למציאות, שלא עפרון חכמת בעלי החשבון הוא הקובע מידותיה, אלא עקרון הליכת הרוממות. רוממות תחושת המקום; רוממות תחושת הנוכח; חת; ועוד רוממות אחת — שאי-אפשר שלא להבליטה: שאף על-פי שהתחלתה כח — היא זה המשך; שכל מה שהיה, החל באישם בימי האבות והנביאים, מגיע כאן לשלימותו, סוקר את תורם הזמן; זו תחושת ההתפקדות; דור אחר דור כאן בא, מתייצב ואומר: הנני, כאן אני. ועד אותו אפרוח של אמא-אבא העומד ומנקר על קרקע נוקשה וסרבנית זו של אמא-אבא מופשטת, ומעז, כשהכל מכתיש, לומר אף הוא בקולו: הנני, כאן אני; מתפקד בטור האחד שלהם. בפתוס המופלא ביותר: להתחיל מן הקשה ביותר — מהכנעת עצמן. מצד זה רוממות: לבדי, אני, בי זה מתחיל; מצד זה האימה: האם הכל עלי, לבדי? אני לבדי?

מיטב שמעו של עליית ראשונים היה הויתור. הויתור מרצון כדי להשיג. ההתנזרות מ"אפשר" מפתח כדי להשיג "אי-אפשר" מרומם, ופוחת מרחבים חדשים; ושכל מה שהיה אז לא היה אידיליה, אין גם צורך לומר: בדות היא. הויתור, לעולם קשה הוא לבליעה מרצון. ושום אידיליה לא היתה אז, מן היום הראשון לא. מן המגע בחוף יפו לא. דפדפו ועברו עדות אחר עדות מן הימים ההם, תמצאו כי הפגישה תמיד היתה מכה, שאמנם ידעו להתגבר עליה או לדחותה או לסל-קה לצדדים. שום סיפור מתוק לא יוכל לבוא ולהסתיר את ההלם ההוא שנהלם ראשו ולבו וכולו של הבא. מכת הת-פכחות. כלום כן זה הדבר?

יש שהמציאות בלעה אותם, שיתקה, הלמה הולם, חיסלה ומחתה פיה; ויש מי שהמציאות נתקעה בו כמין קריאת מדון; ובכך, אני אכניענה, אני אעשה מציאות אחרת. בין כך ובין כך: הלב ההומה על גלי הים עד כפי יפו, מנפצי הגלים מכאן, ומה שנחמלה מרגע דרוך כף-הרגל על אימת יפו

התקשה להרימה, והתקשה לחזור ולקום לשוב אל חדרו, אל מצע הקרשים הדל שלו, נושך שפתיו שלא להיאנות, וצונח, בודד, בלתי-מרוחם. בבוקר הכל כואב מחדש, קשה כל תנועה. כפות הידיים נסגרות בקושי, ובקושי נפתחות. קשה להתלבש, חיב להכניע כל אבר מורד מאבריו, לשבר כל כאב מתחנן על נפשו, לבדו יכין ארוחתו, מחריש שלא לתנות מכאוביו. כל קובלנה רק תחליש כוח רצונו. ולאור השחר, כמתגנב, כדי שלא יראוהו גם הטובים שבחבריו, בהליכתו המשונה, המס' כונה, כספל המזונות נראה מוכיח ללא גשוא, כשכל כף היו בוועת, והוא שונא את מכאוביו, את חולשתו, את הליכתו המשתרכת. סביבו ערבים בריאים וצוהלים, זרזים ומרובים, והוא חומק נכלם ביניהם אל מקום המערכה שלו, אל הר המוריה של עקידתו מרצון, על שפת הירקון. עשרה ימים — שישה-עשר אקליפטוסים. בדידות מוחלטת. סגור בהחלטתו, כלבים בלתי-פוסקים, הבועת הופכות מוגלה, אחיזת כלי-העבודה — יסורים בלי גבול ועקשנות גדולה עוד יותר. הידיים תפוחות ודלוקות והוא ממשך, חופר ועוקר עץ אחר עץ, יחידי במערכה. עם כל הפסקה קלה היה מחויץ ידיו מול פיו ונושף עליהן לקררן, מחתלן בלח, עד שיחזורי לכוון להחזיק. אבל כשנופל העץ העוקר האחרון — אי-אפשר עוד להסתיר. חבריו מושכים אותו אל הרופא. הלה נדהם. מנתח וחובש שתי ידיו עד כי אינו מסוגל לשירות הקל ביותר לעצמו. שלושה שבועות מאסר ידיים. "ואחרי-כך — אומר הרופא — כשירפאו ידיו, קחו והכניסו אותו לבית המשוג' עים, אולי עוד ירסוהו משגעונו". ושלוש ליש יוצא ארבעה נפוליאונים בכיסו שכרו, שישה-עשר עצי ענק כרותים. ול-הוריו בגולה ולאמו השולחת לו ה' רובל כסף, שמא הוא זקוק להם, הוא מחזיר את השטר ומוסיף: כי בנם הרחוק מתהלך בעקבות האבות הקדמונים ואולי גם באותם השבילים עצמם שבהם התהלכו הנביאים.

דומני כי כאן הכל, ברקע, בגיבורים, בהוויה, בקונטרס-טים, בהרמוניות, בהעפלה הזו, בנקודת השיא, ובשתיקה המופלאה, גנבת הדמעה שבסוף.

כלום יש צורך להצניע על גבורת גיוס כל האדם, כל האנושי המורד בחוקי הכובד ועולה מכוח רצונו ומעלה עצמו, מעל לחשבון, מחוץ לתחומי האפשר — האי-אפשר של יום יום. יחיד זור במקום שאינו מקבלו במעשה שאינו ערוך לו, בלי שום תנינה או המתקת הדין, זרות זו, עלבונה של זרות במקום הקדושה שלך — האדמה הנכריה, הקשויה, הקשוחה, רעת הפנים, הבלתי-יגעתרת, והבדידות, בדידות מרצון, בדידות זאבית, שלא להיראות בחולשה, שלא ליתן פרצה או מקום תורפה לנחשול חמלת אמו, חמלת נחיותו, חיסת ערכו המקופח, החשש ששמיים וארץ, אחיך ורעיך ילעונו לך; והזיוקות האלה, הזיוקות שאדם זורק עצמו מרצון, לא מאידעת, אל המצב הרבשנוני: רק אתה ויצירתך. סגורים מפני כל השאר, מבודדים מכאובי היאבקותם, ולא לגנוח, ולא לתת לשברון הנפש לתפוס בך. כי מה שבחונך — כבר קבע את הכרח הכשלון, רק מה שבפנים יכול עוד להציל. מחוץ לכל חשבון ויותר מכל חשבון, וההרגשה שהכל יצליח או יפול אתך, בגללך. ולפיכך אינך כאן רק בשמן, לא רק בן לאמא-אבא, לא רק ריע ליידינו, לא רק אוהב אהבותיו — אלא שליח הכל, בעול השליחות, בחונו של המאמץ הכללי, של רצון העם, של כינת כל הימים — זה אתה, ועל פני ממשית הכל, קם או נופל. ושריפת הגשר הזו לאחור, ללא רחמי אים, ללא אהבה וללא שום זכות בשעת הנאמץ — הניחו לי לגייס בי כל שאוכל. כאילו כל מהלך ההיסטוריה היהודית מיצה והביא והתביא ניצוץ מיוחד זה בלב, ואתה שם, מול האקליפטוסים, הוא נושא הניצוץ, ובירך, על-פי התהונותך, לא על-פי השפתך או על-פי סברתך,

כל אחד יוכל לומר כי שלו הוא, וכל אחד לא יוכל לומר כי לו שם אף כבוד ארץ קטנה ככף אישי. התלהבות כנה זו לרעיון חברה שיתופית-חקלאית, לקומונה בת-חורין של איכרים — הוכחה מיד בשלושה מברקים שבאו מפאריס — מאת הברון, מאת כ"ח ומאת הרב צדוק הכהן — לפטר את הנייט-היליסטים הללו מן העבודה. ומכאן ולהבא עוין אותם הברון, את גדרה שלהם ואת כל הליכותיהם. והתרחקות זו מאתם משאירה אותם לא רק בודדים וחשופים אלא מופקרים בפועל, באין תומך כמעט (זכור לטוב הרב פינס).

המלים „המושב המרכזי — קנין של החברה הוא. אין לשום איש דבר השייך לו לצמצו, כי קודש המושב הזה לה רעיון הנשגב הקדוש וביכורי החברה הוא” — מלים אלה נראו כחילול הקודש בעיני שומרי קודש הרכוש.

עזיבתם של הבייליים, עזיבתה של גדרה שלהם, עזיבתו של חלומם — הפקרתם מחוץ לתחום הסיוע, נתנו בהם אותות — אבל לא רק לנפילת הרוח. כותב דב אריאל-ליכור ביץ: „כל המרירות הזאת אשר מיררו את חיינו בטלה מפני רוח השירה אשר סבב ומילא את חיינו ... כי בהתקרבו אל הטבע, התענגנו על מראותיו הנחמדים, כחבורת ננסים בים הקרח בשעתה, וכל חפירה וכל צמח וכל אשר מצאנו בהרי גדרה השוממים, העסיקו אותנו ויהי לנו לחומר רב-ערך לשית בו בערב, אחרי הסעודה, להתחכך עליו. ותחזק עלינו יד השירה הזאת או, עד כי לא נמחו עקבותיה ימים רבים, גם בהשתנותם בהמשך הזמן מן הקצה אל הקצה”.

אכן — נשחנה הזמן מן הקצה אל הקצה, אך עקבות השירה הזאת בנו הם, ולולא שירה זו, מי יודע מה היה בידינו היום. השירה הזאת, התום ההוא, המגע הקרוב אל ההתחלות — וככל שמעטים הכלים והנכסים, כן קרוב יותר האדם אל מקור השירה, ושולחנם, שולחן החבורה הקטנה, חבורת ננסים המוקפה קרח משטמה סביבה, היה שולחן קודש עד מדרגה שבאמת לא תוכל לספרה אלא שירה בלבד. „חדר צר — מספר אחד מהם — עשור אנשים יחד, ערירים, רווקים וכליל התקדש החג — היה לנו הלילה תמיד”.

זה מכאן. ומכאן — בראשון-לציון תובע אז הירש, פקיד הברון, לגרש מגדרה את משפחות הממרים. וצריך שירוצו שתולנים ומליצי יושר ומעבירי הגויה וכו' וכו' — והדבר רים ידועים.

ידועים פחות הם מעשי אותו חוג של בילי' שנתקרא שה"ו (שבות החרש והמסגר), שישבו בירושלים, מתכוננים לפתח תעשייה ומלאכה כבסיס חדש לכלכלת הארץ.

תשעה חברים. חבל שאין ביכולתי לספר עליהם רבות, אבל איני יכול לעבור על סיפור אחד זה: תשעה חברים היו שם, וחמישה נתגוררו בחדר גדול וארוך אחד, המשמש גם סדנה וגם מגורים. „מחצלת על הארץ” — מספר דוד יודל-ביץ — „וספסל ארוך אצל השולחן הלבן; על כסת אחת שהבאתי אתי מחוץ-לארץ, ישנוו כלנו. הכסת באמצע המחצלת, וראש כל אחד נשען עליה. הרגליים של זה לצפון, של זה לדרום, של זה למערב, ושל זה למזרח, והחמישי — ישב על-ידי השולחן וכתב מאמר ל„ראזוויט” הרוסי. הוא כתב, יען כי לא היה לו מקום לישון. ובכל שתי שעות קם אחר לכתוב מכתבים ומאמרים למערכת עתים, ויתן מקומו להכותב שקדמה, שהלך לישון, וייקץ השני ויכתוב ל„רוזסקי עברי”, וייקץ השלישי לכתוב ל„המליץ”, והקודם שכב לו על מקומו של זה. וכך בילו גם הרביעי והחמישי את יתר שעות הלילה”.

משה ברסלבסקי, בספרו „ארגוני תנועות פועלים בימי העליה הראשונה”, מעלה בחישובו כי מלבד האיכרים, היו

מכאן, היה מכות התודעות בלתי-נמחקת ואותותיה — עד היום. מי שאש יקדה בלבו — לא יכול, מיהר, בו ביום או למחרת לבוא פנימה, אל הארץ החדשה — מקווה, ראשון, פתחת-תקוה, לנשום שם את הראיה הנכונה יותר, המטהרה, המפוללת.

כשעלה ברל כצנלסון לארץ, מאוחר ... ב-1909, והוא כבר מבוגר — בן 23 (!) — הוא מתאר את הפגישה ביפו, את המגע הראשון הזה. כשהוא בא לומר לו: בן-אדם, אסוף כל תקווה!

אבל סיפורי חלוצים ופיונירים מכל העולם ידועים למדי ודומים, כי אין אנו יחידים ומופלאים בפיוניריות. כל הייחוד שלנו בכך, הוא ייחוד מקומו של הארץ-על-פיכך שלנו. הלא-יאימן שבמהותו של מי שהולך לעשות את הלא-יאימן. הניגון היהודי שמקורו ייחוד ותפילתו ייחוד; ושטעמיו, לא תמיד זר יביין להם, מלבד משהו שבדיבור, שבשגנון; אותו שגנון שרופאו של לוחם ליש רצה לרפא. אולי ייחוד כזה שברל כצנלסון סיפרו ככה: „אחרי העבודה ... אתה יוצא לעיני-רגלים והליכתך איטית מאד, איטית ביותר, ואתה מתמתח על הארץ בחוץ ואין לך כל צורך אף לא בספר ולא בדיבור — ותוקפת אותך הרגשה כלי-כך טובה שגם אם תהרהר הרהורים מרים, ואם תהיה נתון בתוגה בעוקה מאד למשמע שיתחו של ברנר, וגם אם תראה כל הסובב אותך, והנה הוא רע מאד, וגם המעשה הנעשה בך בעצמך רע הוא מאד — בכל זאת טוב לך, טוב בהכלית. אין מלה לבטא אותה”.

שוב עד גבול הדיבור, ועל סף התחושה הרליגיוזית המס' תורת של רוממות חדשה: סדרת ביאור, אבל קיימת. מוחשה גופנית, שהיא רוחנית, שהיא הזכות הגבוהה ביותר של הממשי.

לא בלא יודעין היו כל המובאות שהבאתי לפניכם ממה שנכתב שלושים שנה לאחר ההתחלה הראשונה. הראשונים לא השאירו אחריהם ביטוי בכתב לה מפורט, או שהחזייה היתה נשגבה מכוחם, או שכוּחם לא היה פנוי, או ששפתם לא היתה כביטוי כזה דווקא ואו משום שלנו הוא נגזר פחות. אבל ההווה, זו שאת ביטוייה אנו מתפשטים היום לא היתה שונה מאד, ובעיקרו של דבר הוויית ראשונים נצחית היא, ועל מקומה, מחוץ לזמן, היא עומדת מופלאה.

גל זה של תום, של אמונה ושל תקווה — עולה ונתקל מיד במציאות שהיתה קשוחה מכל צדדיה ואכזרית בגילויה. והעו' לים שבעין לא היו כמובן לא אפס קצה מנתה; 500 בני בילי' היו מייחלים מבחוץ לאות העליה שיבוא מאת 53 חבריהם שבארץ, ומ'53 אלה — תפארת הבילי'יים — נותרו רק מקצת, ורובם כבר בשנתיים הראשונות עזבו.

פרטי אותם ימים ידועים למדי, ואין אני בא להרצות כאן היסטוריה (אף כי מובטחני שפרקים גדולים ומופלאים יש לשונן לרבים רבים מחושבי הארץ של היום בכל דרך שהאדם רואה, שומע וחש). אילו זמני אתי, הייתי הולך צעד אחר צעד עמכם, אחר אנשי בילי' הראשונים. תנועה שכולה ייחוד, וככל שסיפרו בה, לא אמרו עוד החצי.

פרט אחד אופייני לטיכם הייחודי רציתי להזכיר היום, והוא דווקא שעורר עליהם את חמת הנדיב ופקידיו; ועל כל שאר מכות ראשונים לקו הם בו שבעתיים.

תקנות חברת בילי' משנת תרמ"ב פותחות בהכרזה הבאה: „מטרת החברה היא תחיה מדינית, כלכלית ולאומית רוחנית של העם העברי בסוריה ובארץ ישראל”. ולפיכך אומרים הם להקים מושב אחד לדוגמה, מרכז לכל עבודת בילי'! מחצית חברי בילי' יהיו מחוייבים תמיד להתעסק רק בעבודת הארמה והם מובלים על אפסם כנאות. „המושב הזה

בסוכת הקרשים והמחצלות, על גבעת החול, הופרש מדור קטן לאחות. אך החום, הקור, הגשמים והחול הפורח. לא שעו לקירות וחדרו בנקל, ואתם כל השרצים האפשריים, ועל כולם היתושים.

המים הובאו בבר, דלוחים ומרופשים, על ראש ער"ב; הלחם אפוי בזכרונ"ייקב, ולא היה במי תלתות אשמת כתמי העובש הירקרק שפשו בו. קמה, סוכר ושמן הובאו מיפו. מן הצ'רקסים קנו חלב, חמאה, עופות וביצים, ולעתים היה בא הרופא.

הידענים הסבירו כי המלריה הנוראה, מקורה בעיקר בעיפוש האוויר, פיתחו איפוא חלונות, הרבו אור, הרבו אוויר, והבריאו!

אמנם היו שחלו את המלריה באכילת אבטיחים יתר על המידה. אחרים התלוננו על המים. הם המאריים. ואילו היתר שים, לא היו אלא מין טרדנים מציקים, ותמימים למדי בכל השאר.

אלא שהקדחת לא היתה תמימה. בני החמש-עשרה ובני השבע-עשרה החלו נוכחים מיום ליום בבוא המוות. על ימינם ועל שמאלם התהלך המוות. לא פוסח על איש, לא על גיל ולא על זכויות, ולא על צדקת אדם. קראו לה קדחת רגילה, קדחת ירוקה, קדחת צהובה, והיתה קדחת שחורת השתן. בתי-הנעלמין בזכרונ"ייקב, ביפו ובחדרה עצמה, לא ידעו שבעה. עובדים, שרים, חורשים, מקווים לבנות בתים כשיגיע השינון, ואפילו בלעדי — אלא שהמוות מלווה ומ' קיף סביב, צללים רועדים מתהלכים שם קודחים, בויערים, שיניהם צוללות. קרובים ורחוקים התחילו מתערבים, נופלים במתיישבים. אלה קוראים להם "ילדים", ואלה — "מטורפים". ושני הכינויים אמת.

הרבו אוויר רענן, הסתלקו מן הטחוב — והינצלו. אכלו היטב — והינצלו. גורו לכב על שפת הים מול הרוח — והינצלו. אבל המוות היה חזק מדי, ואין ניצל מידיו. עובדים ושינים סבבו סחור סחור חזרה שלא לבוא עד תחום המוות. שממון ושעמום וקדרות בין צריפי המתיישבים. הרוח היתה עוד רעננה בעד המחצלות — אך רוחם של אותם שגדלו בינתיים בשנה, וכבר היו בני שבע-עשרה ובני שמונה-עשרה — היתה נמוכה ביותר. אחר-כך בא היורה. הקדחת קצת רפתה. אבל גם כוחות המתיישבים, והגוים שיצאו לא לברכה מרובה — ובראש כבוש הם נוסעים למצוא מנוחת-הם בראשון-לציון, ואגב, שמועה אומרת כי בונים את רחובות.

הסיפור לא חם. רק התחיל. גם התלאות וגם הפלאות. אבל די בזה. הלא כל בר-בירב יודע היום כי לא אוויר טהור בתלונות סוכת הקרשים החולמת ידבר את האנופליס מחולל המלריה. עד כדי כך אנו יודעים זאת, עד כי שוכחים כי אכן דווקא האוויר ההוא, הטהור, העלומי, התמים — הוא שעשה כל זה. בצריף הדל, המחופה ענפים על גבעת החול, מוקפים לא-כלום, בעומק שממה אשר לא שיערו גדולה, (כי אילו תפשו — לא היו יכולים לעמוד בידיעתם הנוראה הזו) — נערים רכים, תמימי מבט. האוויר ההוא בתלונות הפתוחים, כשמכאן הקברים התחוחים הנוספים יום יום, ומכאן אינ'קץ הלא-נודע ולא-נכבש, ומעבר לירוקה הכובת של הביצות — להיות בלב כל זה, הרחק מאמא-אבא, להתהלך כך, במשב הרענן, ולשאת עיניים תמימות אל המופלא — זה הדבר אשר כל ביאור לא ידלנו, וכל פירוט לא יכילנו, אלא רק אולי לפתוח ולשיר, או אולי להחריש ולקשוב.

אהה, מי יתננו כאן, כעת, קצת מאותה רוח שנשבה או בפתח סוכת קרשים אחת, ישנה, רחוקה, שם על גבעת החול.

היור' ק. לוז :

רשות-הביאור לחברת-הכנסת רזיאלי-נאור.

באותו סרק זמן (בין 1882—1891) כעשרת אלפים פועלים יהודיים אשר עברו, נדדו, על פני הארץ מהכא להתם, ומהתם להכא. מיעוטם נקלט ורובם נפלט.

מתנה רב זה, על פני שדות כל-כך מעטים ואפשרויות מה מגבלות, גם בשעה שבראשון-לציון לבדה — כפי שמספר יהודה גרובובסקי, ב'1890 — יצאו כאלף עובדים ערביים יום יום בעונת החורף לעבוד אצל איכרי המושבה אשר ארבעים היה מנינם. אי-אפשר היה שלא ישאיר מהלך זה רישמו העמוק. עשרת אלפים עובדים. אנשים ורים ומוזרים. מהם רודפי משא קודש, מהם נפעמי חזון מהפכה חברתית ופאתוס תסיסות רבולוציונית. מהם אורחים פורחים, יחפנים ותמהר נים למיניהם. מהם מחפשי מזלם, ומהם שאינם יודעים לשאול אלא רק לתת את כל אשר להם, את נפשם, אשר היא כל אשר היה להם.

על אודות המושבות, תולדותיהן, מאבקן ומעפלן, גאות ושפל, נכתב הרבה, וידוע למדי. אך לא על תנועות הפועלים, אגודות פועלים אשר נוסדו לזמנים קצרים ושבו וקמו בצר רות שונות, מחליפות פנים/כשהן מתגבשות לאיטן, ותמיד יש בגרעין הווייתן כוח אחדותו של הפועל, עזרה הדדית, מוסדות עזר וסעד משותפים, וכלים משתכללים לקליטת העובדים החדשים, ותמיד כוח רענות בהם, ומהם שירה — שעיקר השראתה כיסופי מהפכנות ברוסיה, — ועליית נשמה חסידית. כשם שירידה בצדה, ונפילה למפחי נפש, ליאוש ולהתפורות. אפוטורפוסות הכרון דיכאה יומה, הרדימה כוחות, ורק תסיסת הפועל, ויכוחיה, להטו, רעבו ויחפותו, הסתערתו על הנבצר ממנו, הדריכו מנוח והאחיו אש נעורים רעבים.

רבותי. לא אבוא עתה לספר היסטוריה מופלאה אף כואבת זו, או לחפש עקבות הזמן האבוד. אני עומד כאן כדי לראות את התנן שעבר בתוך היום הזה, כמקור, כמורשה וכאות. ואולי תבנינו לרווחי אם אטול לעצמי רשות עתה למגע פרטי יותר, שכן ההיסטוריה שלי בארץ ישראל מתחילה באייר תרנ"א — כשעלה אבי על חוף יפו, וצמיחתו על קרקע זו פותחת כאב תרנ"א, כשהתנחל אבא עם אחיו ואחייניו על אדמת חדרה, והקימו להם שם, "סוכת קרשים" על מגרש פתוח מכל עבריו, "לקליטת אוויר חופשי — מספר אבי בזכרונותיו — פתוח ללטיפת קרני השמש" (על היתושים נודע מיד אחר-כך).

מחציתי האחרת, מצד אמא, נשתלה בתמוז תרס"ח, כש"אמי מרים ואחיה יוסף וייץ הגיעו ארצה.

כלום תהא זאת פריצת תחומי היגה, אדוני היושבראש, אם אטול לעצמי רשות לספר לכם, כי חמישה היו הסמילנס' קאים האלה שהתיישבו על אותה קרקע, מואסים לגור בהאן המפורסם. "מוותם ללא נשוא", "שעור פה כשל חויה", רעה, "הקודר והמלוכלך והסגור מכל צדדיו", כאשר תיארו מבנה ידוע זה איש איש מהם לפי דרכו, הלא הם: המבוגר בהם היה זאב — אדם בן שבע-עשרה וחצי, עובד מסור ושתקן. אחריו, רב פעלים וקודם לו בארץ בחצי שנה, אף כי צעיר ממנו בחצי שנה — משה. דוד. הנקי והשקדן היה בן חמש-עשרה וחצי, ומאיר, הרך והענוג, הוא בן חמש-עשרה, ועוד האחות — שפרה, בוערת באש טולסטוי — כולם מנוחתם שלום.

שנה קודם לכן ביקר בארץ הסב — האב שמעיה סמי' לנסקי, אשר כיה 50 אלה דונם מאדמת אוקראינה היו נחלתו, ולא חסר לו בה ולא לבניו ולבני מנואמה. לא בנכסים ולא בתורה. אך בהמלצת טיומקין קנו להם נחלה נחלמת בארץ האבות. אדמה ירוקה, — סיפרו תהילתה — קרובה לים, ונהר עובד בקרבתה. כולה עיזית, למודע חייטים, ושחור הקרקעות מזכיר שחור קרקעות של גוף היללות.

אסתר רזיאל-נאור (תנועת החירות):

אדוני הישבראש, כנסת נכבדה. גבירותי ורבותי. "זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור, שאל איבך ויגדך, זקניך ויאמרו לך". אפשר שכך מתחילה היווצר מסורת של עם, ואולי יפה עשתה הכנסת שכינסה ביום זה את מיטב נציגי הראשונים למען נראה אותם ולמען נשאב מנוכחותם את הדי הימים שעברו. כי כאן נציבים דמי היסטוריה אשר לבשו דמות אנוש, ואילו דיברו הם — רבות יכולנו שמוע.

שמות הישובים הראשונים שקמו לנו בארץ היו לנו הימ"ן נון גבורה ותהילה. בתרועת נצחון שרים היינו: "פתחתקה לנו בשרון, גדרה לנו ביהודה, ראשפנה לנו בגליל". ספרנו ומנינו את הישובים אחד לאחד, כמחרוזת יקרה. ראשונים אלה היו נחשונים שמרדו בירושלם הגולה, ואשר קמו לשנות מן הקצה אל הקצה את מהלך חייו ההיסטורי של עם ישראל ולהחזירו, לא רק מבחינה גיאוגרפית כי אם גם מבחינה היסטורית, אל אדמת אבותיו. ואולי כדאי לציין כי באשר הלך הכוח המשתרר, לא המתגונן — לא המתגונן בלבד — באשר הלך הכוח המשוחרר, שם גם נקבעה הבעלות על הארץ, עד היום. ואדמות אשר אליהן לא הגיע הכוח המשתרר, אינן בידנו גם עתה, כאשר עומדים אנו בשנתה החמש-עשרה של המדינה. כי הגיעו ימים אשר לא די היה בכיבוש העבודה המופלא, ואף לא די היה בכיבוש הקרקע וברכישתו; הגיעו ימים אשר בהם הפך הציו: "כוחו אתכם לחרות" להיות מחשבי ביותר, צו אשר בלעדי לא ייתכן ואיראפשר. מלבד גבורת היחיד הכובש את יצור ומוותה של קסמי עולם ומנ"עמיו, ההולך לעבוד בפרך, אבל שר את שירת עמו בפה רך; ומלבד חלומם וסברם המשותף של חלוצים בהתיישבות ובעבודה, קם ונוצר סוג חדש של חלוציות — חלוציות ברעיון המדיני והצבאי. רגילים לדבר על חלוציות מתוך שגרה מסורית, ואולי מוטב כי ברגע חגיגי זה ניתן דעתנו גם על הפנים האחרים של מושג נשגב זה — חלוציות הכוח העברי, אשר חרג מתחום התשובה להתגרות והפך בית-יוצר לאגירת כוחות לימים יבואו, בכוא יום סקודה.

ואולי מוטב, כאשר יחד עם נציגי ההתיישבות המפארים את הבית הזה היום, עם מחיי השממה ומדבריה, עם חולמי התחיה ומבשריה; אולי מוטב כי נזכיר גם שמותיהם של אלה ששבו ולימדו את בני יהודה לשאת קשת וחרב, — זאב ד"ר טינטיק, מייסד הלגיון העברי שארגן את הגנת יהודי ירושלים ואשר הוליך את צבאות יהודה המתחדשת אלי קרב; אולי מוטב שנזכיר גם ישוב אחד — פקיעין. לפי מיטב המסורת לא הלכו יהודי פקיעין בגולה, לא בימי רומא, לא בתקופות אחרות, עד שהגיע היום ונער אחד בן פקיעין, זרובבל, הלך הלך בגולה, עם 251 אסירי מחתרת, אנשי הארגון הצבאי הלאומי ואנשי לח"י, אשר הוגלו מן הארץ הזאת בתקופת הבריטים, כאשר שלחו אל החרב יום, ללא נטילת רשות. גם זו חלוציות, והנער זרובבל, אשר בילה ארבע שנות נער-רים במחנה העצורים באריסריאה, בסודאן ובקניה, שב עם חבריו לארץ אבותיו.

אולי מוטב כי נזכיר היום את הישוב הזה בהר הרחוק בגליל, אשר היה לאור בשורשיותו בכל תמורות הזמנים, ואת הגליל כולו אשר הוחל ביישובו היהודי בימי הראשונים, והוא עדיין מחכה, עומד ברובו שומם, ומצפה לאדם היהודי כי בוא יבוא אליו; וההתיישבות בהר גם היא עודנה מצפה וצועדת בצעדים מהססים.

כאן נמצאים האנשים אשר כמו עיניהם ראו כיצד התנער מעפר, קם וילבש עוז עם ישראל. רבותינו שאלו: ראשונים גדולים או אחרונים גדולים? וגם השובה נתנו: תנו עיניכם בכירה.

הי"ר ק. לזו:

שעות-הדיבור לחבר-הכנסת יוסף ספיר.

יוסף ספיר (המפלגה הליברלית):

אדוני הישבראש, כנסת נכבדה, גבירותי ורבותי שרידי הוותיקים והראשונים.

בחרדת קודש ובחזות קודש אני מבכר ברכת שהחיינו, שזכינו לארח בבית-המחוקקים של מדינת ישראל הריבונית את שרידי הראשונים, אשר במקמים העמוקים שבפניהם — חרושים הפרקים המזהירים של תחייתנו הלאומית במולדת, גדולה. באיחור רב מדי, אבל מתוך רחשי תודה והערכה של כל המוני בית ישראל בכל מקום שהם, אנו מציינים בבית הזה את היצירה הגדולה, את המעשים הגדולים שלהם, שהיו מלווים, מראשית הניצנים, צניעות אצילית, שקשה למצוא דוגמתה בימינו אלה. זכות ראשונים אינה נקנית אלא בראש-ניות בלבד, וזהרה לא יועם גם כלהם הדורות הבאים, כי ממנה ינקו את השראתם.

לכם, השרידים הכבודים מבין המאות והאלפים, אלה המעטים ששמותיהם מזהירים מעל דפי ההיסטוריה של תחייתנו הלאומית תחשבה, ולאומנים הרבים, שנעלמו ונאלמו דומיה בעלותם קרבן על מובח התחיה — לכולם נאה תהיה לה. בתולדות עמנו, המופלא בין העמים, יש בתקופת ראש-נים זו ממשק כנפי השכינה של שר האומה, אשר, מבין כל הדורות ומבין כל הנסיגות הקודמים של שיבה לארצנו, מאז חורבן בית שני, — בחר לו בתקופה זו כדי להפוך תחלת ראשוניות ועירות וצנועות למנוף עצום, אשר בתקופת זמן קצרה-ביחס של שבועים-שמונים שנה, העלה עם מפורד, נרדף ומעונה — אל אדמתו, כבש שממות, הציב גבולות בדם ואש, ויסק מדינה להציל גידתי בית ישראל, להאיר לגולה ולעמים. כל תאריכי ההתפתחותנו, עד להקמת עצמאותנו, היו משתבשים אילו היו הראשונים מאחרים אמילו בשנים מעטות ומפגרים בהתפתחותם כמשך ארבעים השנה עד הצהרת בל-פור, ההכרה הראשונה בזכותנו ההיסטורית.

כשאנו מסתכלים אחורנית אל עשרות שנים אלה, אל המאורעות ההיסטוריים הגדולים של שתי מלחמות-עולם, אל שואת השמד של מרבית אחינו באירופה העקובה מדם, אנו חייבים להודות ולהכיר, כי אילו לא עלו ובאו הראשונים, אלמלא מקוה ישראל, פתח תקוה, ראשון לציון, גדרה, זכרון יעקב, ראש פינה, יסוד המעלה, נס ציונה ואחיותיהן בכל פינות ארצנו, לא היינו זוכים לגלי העליות ולנדבכים שבאו אחריהם, לא היתה לה לתנועה הציונית המדינית אחיזה ביש שבמולדת; לא היינו מוכנים ומסוגלים, עם ההכרה הבינ-לאומית בזכותנו ההיסטורית — לעמוד במאבק של מעטים נגד רבים, להציל גלויות ושרידי הפליטה של שואת אירופה בימינו.

לא יכול היה זה להיות מקרה אלא תחושת הקיום העמוק-קה הטבועה בעמנו, חזון העתיד שבהכרה ומתחת לסף ההכרה, כי באותו זמן כמעט, בשנות השמונים והתשעים של המאה הקודמת, נתעוררו הראשונים בירושלים העתיקה, ברר מניה וברחבי רוסיה וליטא, למשימה האחת והיחידה של גאולה הארץ, שיבה לעבודת האדמה ולחיים עצמאיים של עם במולדתו, ללא הידברות, ללא משען במתחן, ללא ארגון כולל, כלהקת ציפורים שתחושת החורף הממשמש ובא, תחר-שת הסכנה הנשקפת לאומה בימים יבואו — דחפה אותם. ממרחקים גיאוגרפיים וממרחקים שבהוי התלוּקתי של ירוש-לים, שלמרות כל ליקויי שמר על הגחלת בימים אין הפך בהם, נלדו אל הארץ הנספת, למעשי מהסכה, למעשה

שיבה קפ"ח, ז' כסלו תשכ"ג (4 דצמבר 1962)
— דברי ניצני הסיעות (י. ספיר, לוז, רפאל) —

במצעדי הגבורה של צבאנו, אבל בטוחני כי בגבורת הבודדים והרבים, בימים ההם, היה מרוח הגבורה של מכבים וכובשים בימים עברו.

אחרי אלפי שנות גלות — לא עוד גבורה שבעליה למוקד, אלא התחלה לגאולת עם.

נתברך בראשונם ובמורשתם, כלפיד אש, לחנך לאורם דורות גאולים, ודור לדור יספר, איך כבשו גיבורים דרך וסללו מסילה לעם צמא מולדת.

היו"ר ק. לוז:

רשות-הדיבור לחברה-הכנסת רפאל.

יצחק רפאל (המפלגה הדתית-לאומית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה ואורחים נכבדים. בכואנו לחלוק כבוד לראשונים ולהעלות זכר פעלם לזכרנו ולדורות יבואו, הרינו מחיים בקרבנו מסורת מקודשת עתי-קתי-ומין, אשר עמוקים שרשיה בתודעת העם. יחס ההערכה ורחשי ההוקרה, שעמנו תמיד בלב היהודי כלפי קודמיו, מורים ומחברים, חוזים ויוצרים, הוגים ומנהיגים, מדריכים וסוללי נתיבות, ניתן לו לא רק ביטוי פיוטי נשגב: «אם הראשונים כמלאכים, או כבני-אדם». אף בהגדרות הלכרי-תיות הריאליסטיות איתן מקומו של הראשון, שדעתו מחייבת וקובעת כל עוד החולקים עליה אינם גדולים ממנו במנין ובמשקל. לכן ויברכו היוזמה והנסיון לגלות בתוכנו גישה וראיה של כבוד והערכה למעשי ראשונים גם במפעלות התחיה בדורות אחרונים, בלב ניתפס חלילה לאשליה, כי הכל מתחיל בנו, ולנו בלבד יאה כתר התהילה על אשר נעשה, נתחולל ונכבש. נזכור אנתון ונשנן לבנינו, כי קדמו לנו חלוצים, שסללו הדרך והכשירו נתיבים, אשר במבטם המר-חיק, בהרגשתם החודרת ובהענתם השגיאה חוללו את הפלא הגדול. במעשיהם, הנראים לנו כיום צנועים ומצומצמים וב-פעולותיהם ההתחליתות, ניחאו אדנים למפעל התחיה, עליו יכוננו היכלות הגאולה השלמה.

כאמור, ברוכה היא יזמת האזכרה וההתייחדות, וטוב שבאה בשעה שבאה. «וישנינתם לבניך ודיברת במ» היא חובה של כל יום, שאינה קשורה בתאריכים וביובלות כל-שהם. ואם באנו לחסות בצלו של מאורע מסוים דווקא, הרי ניתן היה להעתיק במקצת את גבול השנים ולהעמידו על מאה תמימה במקום שמונים. השנה מלאה מאה שנה להופעת שני ספרי-יסוד: «דרישת ציון» לרבי צבי הירש קלישר ו«רומא וירושלים» למשה הס, המשמשים אבני-יסוד לתנועת ההתיי-עוררות לארץ ישראל. ספרים אלה, פרי הגותם של שני איי-שים רחוקים זה מזה, שבאו ממרחבי-ריוח שונים, הם המבט-אים את התסיסה המחשבתית הלאומית הבשלה ומבשרים את ניצני המהפכה הגדולה, שנתגלו לפתע, בבת-אחת, לפי צו עליון טמיי, בקצווי עולם שונים, ללא כל הידברות והש-פעה הדדית בקרב אסכולות וחוגים מרוחקים אהודי. זהו בשרתהו בשמי עולמנו כמעט בשנה אחת בארצות שונות, ביהדות אשכנז וספרד, במזרח אירופה ובמערבה, בין תלמידי רבי עקיבא איגר ובקרב סטודנטים במכללות גרמניה, אשר קלישר, אלקלעי והס הם הניצנים הבולטים של הקשת המגוונת.

ואם הכוונה היתה לראשונים במפעל היצירה המעשית, לבונים של ממש, אולי מוטב היה להקדים קצת ולהפנות מבטנו לעליות קבוצות החסידים, אחד גיסא, ותלמידי הגרי"א, מאידך גיסא, לאנשיהם של רבי מנחם מנדל מוויז'ניצ' ורבי אברהם מקאלסקי, תלמידיו של המגיד ממזריטש והנהגיהם אחרי רבי מנחם מנדל ורבי ישראל משקלוב, מחוגו של הגאון מוילנה, מרחיבי הישוב היהודי בגליל ומבצרי הקהילה האש-

כראשיו של יצירת ארץ, בערפל של תוהו-ובוהו גלותי. גם דורנו אנו, דור ההגשמה הגדולה, דור הגבורה העילאית, איננו מסוגלים להעריך הערכה נכונה אותה מידה של הקרבה עצמית, שהיתה המניע למעשה בראשית זה, בימים של אין-שלטון בארץ, בימים של בודדות ובידודות וחוסר הכנה לקשיי הזמנים והנסיבות.

מידה כזאת של עקשנות שבהכרה, מידה כזאת של הת-מדה שבגבורת יום יום אפורה, לעתים חסרת סיכוי וחסרת וורף, לא ראו גם הדורות שבאו אחריהם. וגם כיום הנך עומד ותמה מנין לקחו הם את הכוח המוסרי, מנין שאבו את ההשראה ואת כוח החלטה, להיאחז בצפורניהם באדמת המולדת, המתנכרת בצחיחותה, בסלעי הגליל והשומרון, בבי-צות פתח תקוה וחזרה וחלול ראשון לציון, ואין לך אלא להודות בכך שהשיכנה, ששרתה על עמנו לקיימו באלפיים שנות גלותו — שמרה והנהתה גם אותם.

לא רק בעצם העליה על הקרקע גדולתם של הראשונים, אלא ברעיון הממלכתי והמדיני שהנחה אותם בכל מעשיהם, כאשר עם ייסוד המושבות הראשונות הניחו את היסודות לתאים של שלטון עצמי, ששימשו במשך עשרות שנים כור-היתוך ובית-אולפנה לבנין מוסדותינו הממלכתיים העצמאיים, וגיבשו את ההוי העברי החדש במולדת, לא מסגרת קהילתית אלא גרעינים לבני-עד של מדינה עצמאית, ריבונית ודמו-קרטית.

יסודות אלה, בהקמתן ובראשית קיומן של המושבות הראשונות, היו גם הבסיס אשר עליו בנה בחיר הראשונים, אבי הישוב, הברון אדמונד דה רוטשילד, את תכנית ההתייש-בות שלו, אשר בלעדיה לא היינו מגיעים עד היום, וגורל הנסיון של שנות השמונים והתשעים של המאה שחלפה היה כגורל נסיונות קודמים שרק זכרם נשאר בתולדות עמנו במאות האחרונות.

הראשונים ראו את ייעודם בשיבה לעבודת האדמה, הם ראו בה חזון הכל, הם הבינו באינטואיציה שלהם כי תקומת העם והיאחזותו במולדת לא תיתכן אלא בהבטיחו לעצמו קודם כל ולפני הכל את החקלאות, את עבודת האדמה כיסוד למשק הלאומי. ואם יכולים אנו להתפאר כיום בהישגינו החקלאיים, הרי הם באו לנו, במידה לא קטנה, בזכות תחנת הנסיון החקלאית, שהתחילה במקוה ישראל ועברה דרך עש-רות שנות נסיונות מרים ומאלפים עד היונכם ואימונם של אלפי עובדים חקלאיים המהווים כיום את משפחת עובדי האדמה בארצנו.

ולא רק על כך אנו חייבים תודה לראשונים, אלא גם על הצבת גבולות למדינתנו, נכון יותר: על הצלת גבולות. מיד עם התחלת ההתיישבות הראשונה, הדיכזה אותם ואת אבי הישוב הכהרה כי את המושבות הראשונות, את היאחזות הראשונה, יש לפזר על פני כל שטחה של ארץ ישראל. אם נסתכל אל מפת מדינת ישראל בחלק הלא-מדברי שהיה בה בסוף המאה הקודמת — ניווכח לדעת, כי אילו לא היתה קיימת מטולה בצפון ורוחמה בדרום וכל פזורי המושבות הראשונות בקצות הגליל, השומרון, השפלה והדרום, היו גבולות מדינתנו, להוותנו, חס ושלום, מצומקים יותר, הן בהיקבע דמותה בימי הצהרת בלפור והן בהיקבע גבולותיה במלחמת השחרור. ואילו מרובים יותר היו הראשונים, ואילו נמתח בימים ההם התלם העברי גם בחלקי המולדת הנותרים, יכול היה הלם הנשק העברי, כבוא העת, לפרוץ תחומים וחומות. תרומתם הגדולה של הראשונים היא בתחושתם המדינית-הבטחונית העמוקה, בהכרתם בובר הכורח של נשק עברי להגנת הכיבוש הטריטוריאלי, באת ובשלה, כבימי עזרא ונחמיה. איני יודע אם חזו הם בעיני רוחם את פעמי העתיד

על שלא זכרנו אותם ולא נתנו להם כבוד כראוי — עמד השיר של אימבר כעדימהלך והכה על הלב והעיד כי הימים הם גדולים מאד היו וקשים מאד. אכן גדולים היו הרעיונות. הרי הם חיים אתנו עד היום ותובעים הגשמתם עד היום: שבת ציון, התנחלות, הגשמה עצמית, שיתוף וקומונה. וכי רי יום מארגנים ארגוני פועלים, ותחושה כי גבול המדינה ייקבע עלידי המהרשה והפטיש.

להם גם תנועת נוער הלוצית — הבילויים. הם ידעו אפילו תנועת נוער עולה, הרי הם ילדי קישינוב שהובאו עלי ידי בלקינד. הגו את חזון ההתיישבות העובדת. וכל זה עדיין חי.

אמרתי, גם ימים קשים היו. הם ידעו גזירות קרקע ועקפו אותן. הם ידעו גזירות עליה, — באו, גורשו והגיעו — וגם להם היה אכסרוס. הם ידעו גזירות בניין ובנו בלילה — סימן לחומה ומגדל. באחת — עבריינים אידיאיים. נכון, הם לא קורצו מחומר אחד. מי בכיסו בא ובכרסו, מי בחזבילת אצבעותיו. כולם פשטו בגדי חמורות והחלו בעבודה. כולם כאילו הם יוצאים ממצרים. וכל אגודה ולוחות-הברית שלה. ומדעים הדמיון, למרות השוני, בפאראגראפין וסטאטוטין לשיתוף בעבודה: אכן שיתוף כאן רק לשנה, כאן לשש שנים והבילויים — לצמיתות. נמצא אותם בתקנון של ראש פינה, ראשון לציון, פתח תקוה וזכרון יעקב, שם זכתה הק"ו מונה להתלקח פעמיים: פעם כאמצעי נגד גזירות הטבע, ופעם נגד גזירות הפקידות. והבילויים חותרים לייסד מושבה למפתח, אשר בה לא יהיו "פרובלמות של רכוש ועבודה", ובה "כיס אחד וקדירה אחת לכולנו".

זו היתה תקופת המראה. את הגובה ואת המשך קבע, בתנאים היסטוריים שונים כרגיל, הדלק, מלאי החלומות גדול היה אם קטן.

הם עשו נפלאות. גברים ונשים. והנשים משנה גבורה גדרש מהם לשאת את תנאי החלוציות של התינוקות שלהן ושל עצמן. ואמנם חננו הן במשנה כוח. איש לא הקדים את פניהן כבואן, רק מדבר, שוטף ורוח. וכולם עויינים. אנשי החלוקה עניים מרודים, חששו למתחרים. הקיימקס ואנשיו ראו בהם תמהונים עושי צרות. מקובל לומר כי מפעלם היא המושבה הראשית הישוב העירוני. אבל חשוב לדעת כי בימים ההם, בין 1882 ו-1890, גדל הישוב מ-24,000 ל-47,000. הוא הוכפל תוך תשע-עשר שנים. ואנחנו שידענו מלאכה זאת — להכפיל ישוב — ניתן כבוד לצעירים שהם משאוי במבצע ממלכתי אדיר, ללא עזרה. העם נמשך וזורם ובא, אבל "רק העניים באים", ומבלי כסף אך קברים, כדברי דוד גורדון, וכסף לא היה. עד שהענות פתחה בזעקה: לא לעלות. עלובות היו קרנות הבנין, וכבר קמו קרנות לעודד ירידה וירוד.

אבל בשעה שנתמלאה סאת הסבל בארץ, נגדשה גם הסאה ברוסיה. ובגמל יפו המונים עולים ברינה והמונים יור-דים בדמעה: אלה מלאי תקוה שיישאו ואלה חדורי תקוה שעוד יחזרו. ושיר "התקוה" הושר בכנות בפי אלה ובפי אלה. רק מבין התימנים לא היתה ירידה.

המבקש לדעת הווייתה של עליה ילך אל יום קטנות. ראשון וקובע — חוסר מים. מספר פועל שכיר באחד היר-מינים שמדי פעם, משחזר מעבודתו ומצא את ילדיו צמאים ואשתו עיניה לחות והסיר ריקן, היה חוזר וקונה כד מים בשכר עבודת יום.

זו רמת החיים וזה השכר הריאלי. הם חיפשו מים, במעדר, במסיל ובמכושי, שבועות וחודשים, ומשעלנו יום אחד עפר לח בדלי — לח, סימן למים, כותב חיסין: "ביליגו

כנוית בירושלים ובחברון. ושמה לצמצום בתחום המאה נתכר" נו, הרי בראשיתה דווקא בולט לעין מפעלו המעודד של רבי משה מונוטיפור, שנתן ידו המסייעת לפריצת חומותיה של העיר העתיקה ולהרחבת החומה לעבר "משכנות השאננים" שבעיר החדשה. שעל יחודם נשפך דם שטורים מידי בני בלילע, שכבר אז רצו לגזור חנק על התפתחותה והתרח-בותנה. ור' יואל משה סלומון המחבר, העורך והמדפיס הירי-שלי, עוד כטרם צאתו לפתח תקוה חדשה בשרות אמלכש שעל גדות הירקון, נתן ידו לחברו הוותיק ורבי-הזכויות רבי יוסף ריבלין, מייסד הקהילה "בוגי ירושלים" לייסוד שכונות חדשות ולהרחבת תחומי העיר.

והרי אין עוד ספק שאותה רוח ההתפרצות, אשר דחפה את אברכיה רבי-הכשרון ולמדינה הצעירים של ירושלים העתיקה, להיאחז באדמת קודש שמעבר לחומותיה ולהקים עליה משכנות ונחלאות ומפעלי מלאכה ותעסוקה, היא שפ' עמה בחזקה בלבבות היהודים צעירים רבים, למזנים מופלגים ופשוטי-עם, אנשי עמל ועבודה בקהילות פולין ורוסיה, בישיבות ליטה והונגריה, בעיירות רומניה ובכפרי בסרביה, בני דאדו"ו ודיל"ו, עד לתימן המנותקת, אשר השריד האחי-רון של "בתמר אעלה" יושב לאשרנו אתנו כאן. רוח זו הניעה את הנועזים והמסקניים שבהם עלתה לארץ-הקודש. כל הגילויים הבודדים הם מסמני ההתעוררות הכללית, שהקיפה את קהילות ישראל המושרשות בכוח דתף פנימי פתאומי, כי יד' היתה בכל אלה, הי מעוררת ומכוונת, כי הגיעה השעה, עת גאולים באה.

ממעינות-רוח משותפים שאבו מייסדי פתח-תקוה ורא' שון-לציון, כובשי גבעות זכרון-יעקב וראש-פינה, גואלי קרק' עות חדרה ורחובות, מתנחלי גדרה ועקרון, ואחיד הוא רקע מאוייהם ומניעיהם, אם כי מארצות-מוצא ומספירות חינו' כיות שונות עלו, באו והגיעו ליסוד-המעלה — זה היסוד, שהעלה אותם — בשל מעשיהם ונכונותם לסבול — לדרגת מוריד-דרך לזורות, תלוצים ורונים, ומיחית יסוד למולדת מתחדשת.

"גדול וגיבור" קרא רבנו הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל לפני ארבעים שנה על רבי שמאל מהליבר זצ"ל, כאשר מלאו עשרים וחמש שנה להסתלקותו. "גדולים וגיבורים" נקרא על הבונים הראשונים, כי הם היו גדולים בראייתם וגיבורים במעשיהם.

יהודים שלמים ותמימים היו המייסדים הראשונים, של-מים בשאיפתם, ותמימים באמונתם. בכל מקום בואם, בו תקעו יתד, הקימו אוהל לתורה ה', שליוותה אותם בדרכם רבת המכשולים וחיזקה אותם בשליחותם המסוכנת.

לעילוי הנשמות הגדולות והטהורות הללו ולידיעת הש' ירדים האחרונים זוכיר ביום זה, כי השליחות בה החלו נמשכת עד היום, ובין הממשיכים מפעלים נאמני דרך ה', כאשר עלו לפני שבוע נחלאי בני-יעקבא להקים ישוב חדש בהרי הגלבוע, נישא שוב ספר התורה בראש המחנה.

חכמינו ז"ל אמרו במסכת ברכות: "מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא? קמאי — ראשונים — הו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם". אשרינו, שזכינו לדור ממשיכים מקדשי השם!

אמה תלמי (מפ"ם):

אדוני הוישבר-ראש, כנסת נכבדה, אורחים יקרים. המבקש לדעת הווייתה של עליה, ילך אל שיריה. ידועים שירי העליה הראשונה ו"התקוה" אחד מהם. העובדה שבימים ההם נולד הימנו, מדברת על רוממותם. לאחר שמונים שנה אולי לא יהא זה נועז לומר, כי יש בעובדה זו מעין פיצוי לראשונים

ישיבה קפ"ה, ז' כסלו תשכ"ג (4 דצמבר 1962)
— דברי נציגי הסיעות (תלמי, לוז, אלון) —

ובכל זאת שנת הראשונים ומעשי הראשונים מהווים מפנה בתולדות ישראל, שאיננו נופל ממעשה יציאת מצרים ומבנין הבית השני. וכשם שמצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, כך חובה עלינו לספר על ראשית ההתנחלות.

לא נגשה בנאלוגיות היסטוריות ובהשוואות שלא במקורן. אבל מרחק הזמן וכשרון וכוהני העתים הנציחו בהוד של נצח את מעשה יציאת השני במסגרת של אימפריה רבי בימי עזרא ונחמיה. שערו נא את נכסינו הרוחניים ואת חיותנו הלאומית אלמלא הסכינו אבותינו הקדמונים לשותף אותנו בחוויות השחרור וההתנחלות שלהם.

בלי להיכנס לזוויכוח בין פרשני התנ"ך, כמה בדיוק יצאו ממצרים, — מכל מקום, יצאו הרבה יותר מאלה שבאו לארץ לפני 80 שנה. באו בראש מחנה, מחנה שהתארגן במדבר בימי דור, וראשית תקומה הבית השני במסגרת של אימפריה רבי לאומית ובחסותו האדיבה של אימפרטור נדיב-לב, אם גם לא בלי התנכלויות מצד עם הארץ.

כדי שהעם יצלה את ים סוף, דרוש היה נחשון שינוק ראשון הימה, ואחריו העם היוצא. אולם הראשונים מלפני 100, 90 או 80 שנה, כולם נחשונים היו. איש איש היה נחשון. עם כל הכבוד לאלה שבאו אחריהם, העם לא זרם בהמוניו. הנחשונים הללו, ללא מצביא וללא עם שמאחריהם שילך בעקבותיהם, לא באו לרשת את שבטי כנען או לבנות בית בחסות האימפריה הפרסית, אלא תחת משטר התוגרי, האימפריה העירונית, משטמי יחסים דיפלומטיים לא ארבה בתיאורי העבר דווקא עכשיו.

נכון, גם הדורות שבאו בעקבות הראשונים עמדו במבחנים גדולים. ובכל זאת, עם כל הכבוד לעצמנו, יש הבדל. אנו ידענו את טעם הבדידות הקולקטיבית של ישוב מתארגן, של עם עובד מתארגן, של תנועת פועלים מתארגנת, של צבא מתארגן, כאשר כולנו יחד בודדים. אולם הראשונים, כל אחד מהם היה בודד. לא רק שהישוב הקטן כולו היה בבדידות לגבי העם כולו, כל מושבה היתה בודדת, והרי לא היו לה שכנים. השכנים היו עוינים. ואין זה משנה, מורי ורבותי, אם המבחן הוא בנהיגה בטנק, בצניחה במצנח, או בקרב עם הקרדאך. ההסתכלות האישית היא אחת. מבחינת סיכון הפרט אין זה שונה. אולם בעוד שבזימי דורנו הסיכויים עלו על הסיכונים, הרי אז עלו הסיכונים על הסיכויים. ודווקא בבדידות היתה, וכדי לחוש אותה, הבה ננסה לרגע — אבל לא יותר מרגע — לראות על פני מפת הארץ עכשיו את מטולה בירכתי הצפון, את יסוד-המעלה בלב הביצה, את משמר הירדן על כביש דמשק, את ראש-פינה למרגלות הזאנוני, את מנחמיה על מעברות הירדן, את כפר תבור מוקף במעלה הניבך ואת יבנאל במעמקי הבקעה, את סגירה הקטנה והברי דדה, ולא אזכיר עוד את זכרון-יעקב, גדרה ופתח-תקוה והי מושבות ביתר חלקי הארץ, כי שמן הולך לפניו יותר מאח-יותיה הצפוניות. מאז ומתמיד ידעו אנשי הדרום לתפוס יתר כוח בשלטון ויתר יד בפרסומת, אבל לא ברור לי מדוע אומרים "הרצועה שיעשיר — יצפין". ביקרתי בצפון והרבה עשירים לא פגשתי שם.

וצדקה חברת-הכנסת תלמי כאשר חשפה לפנינו במלים פיוטיות, איך בעצם כל מעשה שאנו עושים היום בתנועת ההתיישבות המתחדשת יש לו שורש בקרב הראשונים.

הנה, זכיתי להיות נכדם של ראשונים. סבא וסבתא לבית שורץ מצד אמי המנוחה אשר הגיעו מבוציאץ' לצפת ולאחר מכן לראש-פינה בשנתה הראשונה. בשנות השבעים של המאה הקודמת. וסבי האחר שהביא אתו את שני בניו — הבכור

יום שמעטים כמוהו בחיי אדם". זו היתה הרמה ליום גדול של האיש הפשוט. איהו הוד של קנה-מידה, כאילו הסבו ירדן ממסלולו.

בא רוטשילד עם לבו, עם כיסו ועם פקידיו. מיהרו הפקידים להביא לעולם בילאנסים, מומחים, בעלי מקצוע, בשם הדרך הקצרה. ומה מועיל יש בדרך ארוכה, בהתנדבות ובחלוציות ובאידיאות? והבילויים, שעצמאיים היו יותר מאחרים, היו בעיני המנגנון ואנשי הדת והגבירים בני דורם — "בעלי אפס ותוהו וניהיליסטיים, אומרים אין אלוהים ומלך, פוקרים ומחללי שבת, ונוה לה לארץ אבותינו להיות מעון תנים ובנות יענה בלהיות מערת פריצים אלה"; כל זאת על הבני לויים. והם לא זכו לעזרת פקידיו הברון, והאחרים שזכו — לרבים מהם נקבעה קיצבה, וכבר הם ובניהם וחייהם תלויים בה.

הגזירות מחוץ — עוררו רוח בונה; המענק מבית — הכריע רבים. לא מהר, לא מיד, לא את כולם. היו מתמרדים, אבל אז באו הגזירות והגירושים. רוטשילד סייע ונעזרו הרסו, וכך התחיל תהליך איטי אבל קבוע, שהמתמרדים קיבלו מרות. ונוסף לכל, להוד, לגבורה, לראשונות, להתמסרות, רואה אני גם טראגיות עמוקה של דור אשר פעם קבר עולם ישן ופעם שניה הפסיד עולם שברא אותו כמו ידיו. פעם אחת, כדברי ברנר, "עזב עולם אשר שם גם התורה היתה לסחורה הטובה ביותר", ונכנע לשיטה, אשר לפי דבריו דינוגוף, "בגלל השיטה הזאת בא ענין הישוב לכלל סחורה".

השגיאות שלהם. הוד קדומים להן. השגיאות שלהם, זכות ראשונות עומדת להן. השגיאות של הדור הקודם הן מורה-דרך לדור הבא. הם חסרו אותן, פשוט, כי כמעט לא היה דור שקדם להם. ראשונים היו ויל, כן מפעלם שזור כאבן ראש פינה למדינה הזאת. ואנו חולקים להם כבוד עמוק — על הכל.

הי"ר ק. לוז:

רשות-הדיבור לשר העבודה.

שר-העבודה י. אלון:

כבוד היושבי-ראש, כנסת נכבדה. מורי ורבותי — נציגי ושרי הראשונים.

נכון עשתה הממשלה בהחליטה להכריז על שנה זו כשנת ראשונים. היטבת עשות הכנסת בהקדישה ישיבה חגיגית מיוחדת לציון יובלם של ראשונים ובכבדה את עצמה בהומינה אותם להיות נוכחים בישיבה זו.

אולם יורשה לי לציין מעל במה רמה זו גם זכותו של יחיד, נצר לראשונים, יצחק זיראב, אשר הגה את רעיון הקדשת שנה זו לציון מעשיהם ובבורתם של ראשוני הראשונים.

לא נוצל על שאיחורנו, שהרי יחס לראשונים לא תמיד בא ליטוי בנאומים ובברכות דווקא. אולם נראה לי שיותר משוקיים הראשונים לדברי ברכה ותודה, זקוק דורנו אנו לשאוב כוח ורוח מפועלם הראשון, שנצחיותו איתו. עם שאינו לומד ומכיר את עברו, ספק אם יש לו הוה ובחודאי אין לו עתיד. דור שאינו מכבד את פועל הדורות הקדומים, לא יזכה להערכתם של הדורות הבאים; וצועירים שאינם מדקדקים בכבודם של זקנים וראשונים, אינם ראויים לכבוד מצד זולתם.

בני דורנו לומדים ויודעים פוקים לא מעטים בהיסטוריה המפוארת והעגומה של עמנו, אבל מעטים מתמצאים בהיסטוריה לאורך רציפותה. יש רציפות להיסטוריה היהודית על שנות העצמאות הקצרות ועל תקופות הגלות הארוכות, ויש רציפות לקיומו של ישוב יהודי קטן או גדול יותר בארץ ישראל לכל תקופותיה, מאז שחר קיומו של העם.

לכאורה, גר במערב, אבל לבו היה במזרח. חי את חייו ונטל באחריות כל בעיותיו.

היה ראש מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל, הוא היה המכוון, הקובע מצפן תנועת אגודת ישראל. האבידה והאבל הוא של כל בית ישראל. רכבות רכבות ראו בו האב והפטרון.

מסירותו להצלת נפש אחת מישראל באה לידי ביטוי בפעילותו הסוערת להצלת יהודי אירופה בשנות השואה.

הוא הסעיר את יהדות ארצות-הברית להציל שרידי השר' אה. לפני מלכים ושרים התייצב, וזכור ביקורו בימים ההם אצל שר האוצר של ארצות-הברית מר מורגנטאו, כאשר הלה אמר: אם יתבלט בדרישתו להצלת היהודים יכול להפסיד מע- מדי, או נסער הגאון הרב קוטלר ואמר: הצלת יהודי אחד, נפש אחת מישראל, עולה על ערך משרתו הרמה כשר האוצר.

אהבתם של אלפי רכבות המוני בית ישראל אל הגאון הרב קוטלר באה על ביטויה בהלוויות הענקיות בניו-יורק וירושלים שלא ראינו דוגמתן. כל בית ישראל יבכו את הש- ריפה אשר שרף ה'.

שנת ראשונים, ראשונים יקרים אתם לנו, חביבים אתם לנו.

כשם שלא זזה שכניה מן הכותל המערבי, כך לא פסקה מעולם העליה לארץ הקודש.

„אם אשכחן ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרתי“, וכך זכרנו את ירושלים ערב ובוקר וצהריים בתפילתנו במשך כל הדורות. „ולירושלים עירך ברחמים חשוב“. נחלי דמעות נשפכו תוך געגועים לשוב לציון וירושלים.

בליל הסדר בפסח, בערב המרומם בו מסובים משפחות משפחות כל בית ישראל, כמה אנו מסיימים ערב גדול זה? — „לשנה הבאה בירושלים“.

ביום הכיפורים, ביום הקדוש והמקודש אחרי עשרים ושש שעות צום ותפילה, וכפי שחז"ל מגדירים כי ביום הכי- פורים נדמינו למלאכים ורשאים אנו לכך לומר בקול רם, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ביום גדול וגורא זה, כמה אנו מסיימים תפילת הנעילה רווית רגש-קודש — בועקה ובקשה מה' לשנה הבאה בירושלים.

ציון, ירושלים, ארץ הקודש, ארץ האבות, הטביעו חותמן על כל הלך חיינו, וזה היה טבוע בדם הלבבות של מיליוני ישראל בכל אורך מר גלותנו עד היום הזה.

„אעלה את ירושלים על ראש שמחתנו“, אנו אומרים בכל שמחותינו. „בנחמת ציון וירושלים תנחמו“, אנו אומרים בכל עת יגוננו.

יבנה לו מישוהו ארמון בנכר, אינו מצווה על ברכה. בנה לו בית, גם קטן וזל, בארץ הקודש, מברך. ברוך מצבי גבול אלמנה“. נתעמק במשמעות ברכה זו, מה עמוקה היא.

ראשונים.

שנת ראשונים.

בקידה, בהשתחויה, ברטט, בקדושה אנו עומדים דוממים תוך יראת הכבוד לפני כל מעשי בראשית.

תיתי להם לאלה שנטלו הינמה לקבוע שנת ראשונים. נתעמק, נסקור, נתבונן, נושה, ובהיר מי היו הראשונים, מה עשו הראשונים, מה פעם בלבבות הראשונים.

קדושת ארץ הקודש.

שמואל פייקוביץ ז"ל, מחניכי ראש-פינה וממייסדי יבנאל, ואבי מולידי ייבדל לחיים, אף הוא מחניכי ראש-פינה וממייסדי מחניים, ולאחר שנזעזע — ממייסדי כפר תבור, וברצונו ללכת בדרך, ידעתי מקומי באותו אורח חיים אשר מגשים הלכה למעשה את חזון הבילויים ואת התקנון של ראש-פינה, ואשר משמש גר לרגלי שר העבודה כאשר הוא יזום חוקים סוציא- ליים גם בימינו.

לעולם לא אשכח את חויית שחרורה של אילת. והנה, כאשר הגענו אל הצוק שממנו ניבט אלינו המפרץ הכחול, שח לי אחד החיילים הפלמ"חניקים, המשרר חיים גורי: ראה מה עשינו — אמר — בארבעה ימים כבשנו ארץ העולה מאה מונים על מה שעשו במשך שבועים שנה פיק"א, הקרן הקיימת והיומה הפרטית גם יחד. לא הנחתי לו להתפעם יתר על המידה ואמרתי: אלמלא אלה לא היינו באילת. בלי ראש הג- שר הזה אשר חלקו גבו אל הים וחלקו מנותק במעמקי הארץ ובגבולה המזרחי, ללא אחיזת קרקע זו וללא תשלובת זאת של דונאם ועוד דונאם, מתיישב ועוד מתיישב, חקלאי ועוד חקלאי, פועל ועוד פועל, מורה לעברית ועוד מורה לעב- רית — לא היה מקום לחלוציות מדינית ולא היה מקום לח- לוציות צבאית. כל המנסה לשים פדות בין מעשה העבודה והבניה לבין מעשה ההגנה והשחרור, לא למד מאומה מלקח ההיסטוריה הקדומה והחדשה גם יחד. דור הראשונים הוא ששיחרר אותנו מהרפתקאות משיחי השקר שרצו בהינף-יד של הצהרה מדינית או פלישה של צבא שאינו קיים, לשחרר ארץ; כי הם הבינו שאין צורך לכתת את המחשרות לחרבות ולא להיפר, אלא זה וזה גם יחד. כי בנסיבות ההיסטוריות המיוחדות שלנו — הא בהא תליא.

ולבסוף הרשוני נא לומר משהו אישי. לצערי העמוק, נבצר מאבי להיות כאן אתכם היום, בשל מחלתו האנושה. אבל לפני כמה שבועות, כאשר קרא בעתון על התכונה הר- בה, אמר לי: כלי-כך למה? אמרתי לו: העם והכנסת רוצים להודות לדור הראשונים על תרומותיו. השיב הוא לי: אתם צריכים להודות לנו? — אנו מודים לכם על שבאתם בעק- בותינו, על שהשלמתם את שהחילונו. אבל תורשה לי תוספת אחת — לא השלמנו. וכל הרוצה להשלים חייב להצטרף אל הראשונים. אל דור הראשונים לא נוכל להצטרף. אל מעשי הראשונים — אנו מצטרפים, ובכל זאת אנו גם מודים. מודים על ההתחלה שבלעדיה לא היה המשך.

ומאחל אני לכם ולעם כולו: יהיו הממשיכים ראויים למעשי הראשונים.

היו"ר ק. לוז:

רשות-הדיבור לחבר-הכנסת פרוש.

מנצחם פרוש (אגודת ישראל):

אוניו היושב-ראש, כנסת נכבדה, סלחו נא לי, אבל קשה לי להתחיל דברי בלי להזכיר בכמה משפטים מאורע היום.

מי שחזה היום את רכבות ישראל שהלכו עטופי יגון וכאב אחרי ארונו של ראש מועצת גדולי התורה, גדול הדור הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, הרגיש בנפשו כי שר וגדול בממלכת התורה עלה בסערה השמימה.

הוא היה משיירי כנסת הגדולה, משרת זקני ראשי הישי- בות של הדור הקודם. היה ראש ישיבות קלצק, לייקווד ועץ חיים בירושלים. הוא היה גאון עצום, חריף ובקי בכל מכמני התורה.

הוא היה הארו בלבנון שצמרתו נשקה שמים ושרשיו נעוצים עמוק עמוק באדמת העם ששלח פארותיו על פני כל תפוצות ישראל.

ראשונים מי הם ? אותם יהודי ירושלים העתיקה שפרצו חומותיה במסירות נפש ואבדן נפשיות.

ראשונים מי הם ? אותן משפחות ירושלים, ואני גאה שאני בן למשפחת ריבלין אשר היתה אחת המשפחות האלה. עוד בשנת תרל"א יסדו בני ירושלים את המושבה הראשונה מוצא. עוד בשנת תרל"ו נוסדה בירושלים חברת גאולת הארץ לחפש מקומות להתיישבות. ובחודש אב תרל"ח יסדו אלה הראשונים מירושלים את פתח תקוה, שנקראה ירושלים של השוב החדש.

ראשונים מי הם ? הראשונים בראש פינה שנוסדה על-ידי שיירת עולים מרומניה, ובתקנות ראש-פינה אנו קוראים כי „המושבה נוסדה לשם יהודים יראי שמים ושומרי תורה ודת“, וכותרת התקנות מעידה עליהן: „תקנות עבור המושבה הקדושה ראש פינה תובכ"א“. באותן התקנות של שנת תרמ"ג אנו קוראים סעיף „כל בני המושבה מחוייבים לקיים כל מצוות התלויות בארץ“. עוד סעיף אופייני כתוב בספר התקנות של ראש פינה „לדאוג בעד אמונת ישראל, היינו שעל-ידי מטרתנו יתקדש שם שמיים ושם עובדי אדמת הקודש בארץ הקודש ברבים“.

ולא רק הראשונים מראש פינה כך, רוב רובן של המושבות הראשונות תיקנו תקנות כאלה. ועם ייסודן יסדו בית-כנסת, מקוה, תלמוד תורה.

בדברנו על שנת ראשונים יועלה וזכרון אבי המושבות הברון רוטשילד, וכל מושבה שיסד, בנה בה בית-כנסת ומקוה טהרה.

ואם אנו מדברים על ראשונים, לא נשכח אותה אגודת „שומרי תורה“ של בני ירושלים מיסוד הגה"צ ר' יוסף חיים זוננפלד והגה"צ ר' זרח ברבמן, שהקימה תלמודי תורה במושבות יהודה והגליל, ששמרו על גחלת ישראל.

ראשונים אלה חזו מבשרם מאמר חכמינו „אין ארץ יש ראל נקנית אלא ביסורים“. זכורים עוד גם לי סיפורי הסבים והסבתות שלי על תלאות בני ירושלים שהתיישבו באומלס, כפי שנקראה אז פתח-תקוה של היום. ראשונה התיישבו הגברים, ואילו הנשים היו ביפו, ולשבת היו באים הגברים למשפחותיהם. פעם באו לשבת ונאלצו לחזור כי לא יכלו לבוא למשפחותיהם בגלל מחלת האבעבועות המידבקת.

וקני ירושלים היו מספרים על קשיי התחבורה בימים ההם. כאשר הרידנו זצ"ל רבה של צפת היה תולה, נקרא אז ד"ר משה ולך לבוא באופן דחוף לצפת. נסע מירושלים ליפו ברכבת, מיפו לחיפה באניה, מחיפה לטבריה ביוליונס, מטבריה לצפת בחמור, זה ארך ארבעה ימים. אבל הרידנו נפטר בינתיים.

שנת ראשונים. שנים על שנים יכולים אנו לספר על פרקי תהילה, גבורה והקרבה, מסירות נפשם של הראשונים. תלאות וצרות שעברו עליהם.

סבלו, סבלו הראשונים. וכל אלה שזוכים להיות ראשוני יום, סובלים. אבל הסבל של ראשונים הוא בחינת הוורעים בדמעה ברינה וקצורו.

עשירה היא עד היום ספרות הראשונים, בה הם מביעים רגשותיהם. ולפני איגרת השליחות שנמסרה לר' ישראל מש-קלוב עוד בשנת תק"ע, כאשר הפציר בו ר' מנחם מנדל משקלוב לצאת בשליחותם לליטא ופולין: „עליך הדבר מוטל“. אמר לו מנהיג הפרושים: „לצאת בצבא למדינתנו לעשות יסודות בהרי קודש“. איגרת השליחות שנמסרה לו היא „קול מבשר“

„ונאכל מפריה ונשבע מטובה“ ברכה זו יכולים לברך גם בנכר, אולם „ונברך עליה בקדושה ובטהרה“ זהו רק כאן בארץ הקודש. כאשר יהודי אוכל, יהי מה שיהיה, מתנובת הארץ, מיד מהרהר: תרמתי תרומה ועישרתי מעשר, ומברך עליה בקדושה ובטהרה. ודבר זה — קיום המצוות התלויות בארץ — ניתן רק בארץ, ועל כן אין כל פלא שכל יהודי נושא אליה את נפשו, לחיות בה בקדושה ובטהרה, דבר שאינו ניתן אלא כאן בארץ הקודש.

וזה היתה משאלת נפשם של הראשונים. ואם אני מדבר בשם סיעת אגודת ישראל לפתיחת שנת הראשונים, הרשוני נא לחרוג מן המסגרת ולהרחיב אותה לאו דווקא על ראשוני נים גיבורי כוח שעלו לפני שמונים שנה — כל הכבוד וההודיה להם ולמעשיהם והישגיהם. דפי תפארת ירשמו בדברי ימינו כל אלה מאותן ארבע-עשרה המושבות שאנו מציינים שנת היוסדן. אשריהם ואשרי חלקם, זכו מה שלא כל אדם זוכה לכך.

תסלחו לי מתכנני שנת ראשונים, ראשיתו של הישוב לא חלה לפני 80 שנה. ראשונים לארבע-עשרה מושבות אלה — כן, עם כל הכבוד וההערצה בלי מצרים. אל נקפח ראשונים רבים רבים שקדמו להם.

כשם שלא זזה שכניה מן הכותל המערבי, כך לא פסקה מעולם עליה לארץ הקודש. בכל הדורות נמשכה עליית בור דדים ושיירות לארץ הקודש, ותמיד היו עיני ישראל נשואות לציון וירושלים.

על נהרות בבל שם ישבנו, גם כאשר ישבנו שם על נהרות בבל ונדמה היה לנו כי נותנים לנו לשבת, גם בכינו. גם כן בכינו בזכרנו את ציון.

אבותינו ואבות אבותינו שהיו הנאמנים בשרשיות נפשם בקדושת ציון וירושלים, לא חיכו לתנאים מדיניים לעלייתם לארץ הקודש. הם לא העלו על מחשבתם תחליפים לארצם וולת ארץ הקודש, לא ולא.

לכן ראשונים, מי הם ? אותם בודדים, אותן שיירות אשר נדדו שנים-עשר חודש באניות מפרשים עד שהגיעו לארץ הקודש. ראשונים מי הם ? הרמב"ן, רבנו עובדיה מבר-טורה מאיטליה. השל"ה הקדוש.

ראשונים מי הם ? גולי ספרד שעלו בשנת רנ"ב לפני 470 שנה. השיירה של עליית החסידים תלמידי הבעש"ט שהגיעו עה בשנת תקל"ז ועלו לטבריה, לצפת. חסידי חב"ד שעלו בשנת תק"פ להרחיב את הישוב בחברון.

ראשונים מי הם ? — עליית תלמידי הגר"א החל משנת תקס"ח ואילך, שביצרו את הישוב בגליל והניחו היסוד לישוב בירושלים.

ראשונים מי הם ? זכיתי לא בזכותי, זכות אבותי, ואני הנני כבר תודה לה' הדור השביעי בארץ, נכדי הם כבר הדור התשיעי בארץ. סבי הראשון לפני שעלה לארץ הקודש יצא לשנה וחצי לפרישות ועל כך נקרא השם פרוש. הוא צם משבת לשבת, קידש וטיהר עצמו לעלות לארץ האבות. מכאן השם פרוש. זו היתה ההכשרה של הימים ההם לעלות לארץ האבות. תשעה חודשים נסע בסירה ובאמצע נתפרקה הסירה והסבא נשאר על חלק אחד והסבתא על חלקה השני של הסירה וכך הגיעו עד לקונסטנצה. ונדדו חודשים עד שבאו לירושלים עיר הקודש. ולן הלילה הראשון לבואו סמוך ליד הכותל המערבי.

צריכים להגיד אף אלה הראשונים אשר אתנו: „זכרתי לך חסד נעורייך, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר, בארץ לא זרועה“. אלה שהלכו במדבר שממה; אלה שהפריחו אדמות שממה — הם ראויים להכרה ולהוקרה; וטוב כי יכולנו להת- אחד ולהתייחד כולנו יחד היום, ולהביע להם את גרשותינו ביום זה. אבל, אל לנו לשכוח את ראשוני הראשונים, ואני מרשה לעצמי לצטט מדברי ראש הממשלה, בהקדמתו הממצה העניינית וההיסטורית, לספר השנתון הממשלתי. אני מברך את ראש הממשלה על הדברים שנאמרו גם על הישוב הישן. היו כאלה שהתבטאו בביטול על הישוב הישן; כאילו הארץ היתה כולה נתונה „חלוקה“; כאילו רק למות באו לארץ הזאת, אם כי הארץ ניתנה לנו למחיה.

הנהגה אני מרשה לעצמי לצטט, ברשותו האדיבה של ראש הממשלה, מדבריו: „מאז החלה תנועת חיבת ציון ואחריה התנועה הציונית, אנו רגילים לדבר בביטול על „הישוב הישן“ שהתקיים בארץ לפני טביעת המונחים חיבת ציון וציונות. יחס ביטול זה, יותר משיש בו הירות בלתי-מוצדקת, יש בו התעלמות מרגשותיו ההיסטוריים של העם ומתולדות העם. „הישוב הישן“ היה פרי עליות של היהדות התימנית, הספר-דית והאשכנזית מאות שנים לפני המצאת המונחים החדשים, ועליות אלה של בודדים ושל קבוצות שלמות, מונעות בדחף רעיוני ובכיסופים משיחיים, היו כרוכות בתלאות ובסכנות גדולות וחמורות מאלו של העליות האחרונות. בימי הביניים ובמאות שלפני הרבע האחרון של המאה התשע-עשרה, היתה הנסיעה לארץ כרוכה בקשיים שאין בן דורנו מסוגל כלל לשערם. וחי יהודים בארץ היו נתונים בסכנת חיים מתמדת ובלחץ בלתי-פוסק, ודרושה היתה אז גבורה ומסירות עליונה לעלות לארץ ולחיות בה, והדורות הקודמים שבנו את הישוב הישן על כל מגרעותיו, וקיימו אותו לפני „בראשית“ שלו, ארבעת הדורות האחרונים, ראויים להוקרה ולהערצה מצדנו, גם אם אנו רחוקים מהלך-רוחם ומאורח חייהם ת"ק פרסה. הם קיימו בגופם ובנפשם קשר בלי ניתק בין העם ובין הארץ, ובהקמת המדינה בימינו יש להם זכות לא־קטנה, וזכות שאין להשכיחה.“

אמנם, אני חולק כאן על פסקה אחת, בדברי ראש הממשלה, לפיה אנחנו רחוקים מהלך-רוחם ומאורח חייהם ת"ק פרסה. יכול להיות שישנם כאלה, אבל רבים מאוד במדינה הזאת חיים ברוחם ובאורח חייהם בשמירה על מורשת אבות. היתה זאת אולי פליטת קולמוס בלבד מצד ראש הממשלה, אחרי כל אותם דברים יפים ונכונים שאמר, ואשר ראוי ראש הממשלה לברכה עליהם.

אנחנו יודעים כי כל העליות של ימים קדומים, הן העליות של החסינים ובראשם גדולי תלמידי הבעל-שם-טוב והמגיד ממזריץ אשר הגיעו לכאן בשנת תקל"ז, ואחריהם עליית תלמידי הגר"א בשנת תקס"ה, — כל העליות האלה באו לכאן לחיות. הם ניסו לעבוד כאן ולייסד יישובים. והיו גם מבני ירושלים אשר עזבו את חומותיה ויצאו לרחבי הארץ, ונתנסו בנסיונות קשים ומרים, אם בפתח-תקוה, אם בחדרה, כאשר בראש היוזמים והבונים היה האגון הגדול רבי משה מרדכי אפשטיין זצ"ל, וכן במושבות האחרות.

היהודים הללו היו כולם חזורים הכרה והתעוררות נפ-שית פנימית של כיסופים וגעועים לגאולת ישראל ולשיבת ציון. כל היהודים האלה אי-אפשר שיישכחו מלבנו, כי הם אשר היוו את היסוד; הם אשר הפיחו רוח קדומים, רוח תור-תנו, רוח מסורתנו; רוח נביאינו.

להקמת המושבות וההתחדשות הזאת בארצנו יש רצי-

על הישוב החדש שהוקם בצפת ועל חזון הגאולה העתידה לבוא עלי-ידי ישיבה של ארץ ישראל. והרי קטעים ממנה: „הארץ מבשרת, הארץ מתעוררת. ארץ מה לשון אומרת: זכרתי ימים הייתי ממלכת גברת ביד השם, עטרת תפארת. גם עתה בי לא שום דבר נחסרת. בי התורה מתבררת, בי היראה מתגברת, כי הנשמה משתחררת.“

כך כתבו ראשונים, למרות הצרות והתלאות: „בהורבנה אין דמיונה ומי יוכל לתאר גודל פאר המלכה.“

וכיצד אומר המדרש (נתחומא ראה ה'): אמר דוד לפני זקודש ברוך הוא, רבוננו של עולם, אפילו יש לי פרקלטיין וטרקלין בחוץ-לארץ ואין לי אלא הסף בארץ ישראל, בחרתי הסתופף. וחד אמר אפילו לא יהא לי לאכול בארץ ישראל אלא סיפוף של חרובין, בחרתי הסתופף. ממעיינות אלה שאבו ראשונים.

וכיצד אומר המדרש: „מוטב ללון במדבריות של א"י מללון בפלטריות של חוץ-לארץ.“

אחים, חברי כנסת. נתבונן בשנת הראשונים, כמה אידי-אות, כמה רעיונות, כמה תנועות עברו חלפו מן העולם כדור-רות האחרונים, ואילו רעיון שיבת ציון חי אתנו בכל חיר-ניות כל אורך גלותנו בכל אלפיים שנות תלאות וצרות. כי השיבה לציון, לארץ ישראל, יונקת ממעיינות הנגז של תור-תנו הנצחית, וממעיינות קדושים אלה יקנו בכל המערכות. וממעין קודש זה יונקים עד היום כל העושים מעשי בראשית בהחייאת שממות ארץ האבות. כראשונים וכאחרונים אנו תפי-לה: „אלוקי הראשונים והאחרונים, אלוקי כל הבריות, אדון כל תולדות המהולל ברוב התשבחות — לך לבדך אנחנו מודים.“

היור"ר ק. לוז:

אחרון הנואמים, חברי-כנסת כץ.

יעקב כץ (פועלי אגודת ישראל):

כבוד היושב-ראש, חברי כנסת נכבדים, אורחים גדולים. אין ספק שכל אחד מאתנו יכול להגיד כי תהילה ולשבח ראויים הראשונים אשר נשארו כשרידים מאותם ראשונים שהיו חלוצים, ועלו על אדמת ארץ ישראל להפרות שממותיה ולהחיותה. והחיוק מעמד בתנאים הקשים ביותר. הם הם אשר חידשו את מולדתנו מבחינה של עליה והתיישבות בה. כולנו חייבים לראשונים אלה, ללא הבדל השקפה והשתייכות מפלגתית, הוקרתנו והכרתנו. איחולינו לאלה שנשארו כזכר לראשונים, ואשר האריכו ימים, ואשריהם שזכו לראות בת-חיית מולדתנו ובעצמאותנו.

אנחנו כולנו חייבים בכבודם. אולם חייבים גם להזכיר כי אכן הם בנו על יסודות קדומים להם. כי יש ראשון אשר איננו דווקא ראשון; יש ראשון שהוא ההמשך של בראשית. והם אלה אנשי בראשית אשר מדורי דורות, מיום חורבנו, לא נטשו את אדמתנו, ואמרו פוסקי הלכה כי קידוש החודש, יכול להיות אך ורק כאשר נשאר משהו בארץ הקודש, ועל-דיו מקדש בית-הדין את החודש. משם יוצאת התורה הזאת והסמכות הזאת לקדש החודש גם כאשר נמצאים בגולה. ההיסטוריה שלנו אומרת כי לא היה יום שרגל יהודית לא דרכה על אדמת הקודש, והנביא אומר: „על חומותיך ירוש-לים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה.“

תמיד היו „שומרי התומות“, אם בירושלים עיר הקודש, אם ברחבי הארץ; אם בפקיעין ההיסטורית, ואם בכל מקום אחר, בו נשארו שרידים ושארית מאותם הימים. אולם אנחנו

ישיבה קפ"ה, ז' כסלו תשכ"ג (4 דצמבר 1962)
 — דברי נציגי הסייעות (כץ, לוז) —

גיבחן ונוכל להמשיך יחד כולנו, למען זכר הראשונים, ולמען ננו ולמען בנינו, עד בוא גואל הצדק וגאולה שלמה לישראל ולארצה.

היו"ר ק. לוז:

תמה הישיבה החגיגית.

אני בטוח שאביע את רחשי לב כל חברי הכנסת כשאביע תודה לאורחינו על הכבוד הרב שהנחילו לנו בנוכחותם בישיבה חגיגית זו.

הישיבה הבאה מחר בשעה 11.44. ישיבה זו נעולה.

פות של דורות. לאו דווקא במשך 80 שנה. יש רציפות של דורות במשך אלפים בשנים, מיום שהחלה ההיסטוריה שלנו; מיום שהכריו עלינו בתורה: היום הזה נהיית לעם. ואם אנו שמחים היום עם ראשונים אלה, הרי אנחנו צריכים לדרוש ולבקש מעצמנו את ההמשך הזה, עליידי כך שנבסס, נייחד ונבנה חיינו על אותן אבני הפז של עברנו הגדול; עברנו הגדוש רציפות של רוחניות; רציפות של חלוציות; רציפות של לאומיות טהורה ומזוקקת, בלתי מעורבת ובלתי לקוחה מאורה חיים נכרי. עלינו לשאוף ולעשות שמדינתנו תתכונן ותיבנה על יהדות טהורה, ללא ערבוב של רוח זרה; ובזה

הישיבה ננעלה בשעה 18.31.